

అశ్వలక్ష్మీకాండము

ఇది

మనుమంజుభట్టు వ్రాసినది.

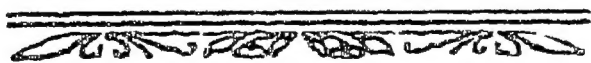
పల్లి వ ర్మ:

కొండ పల్లి వీర వెంకయ్య

బుక్ సెల్లరు, రాజమండ్రి.

రెండవకూర్పు 1000 పుటలు.

కా కి నా డ.

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయంగు

మ ద్రిం ప బ డి యె.

1929.

ప్రెస్ రిజిస్టరు

[వెల 1-0-0.]

శ్రీ రోక

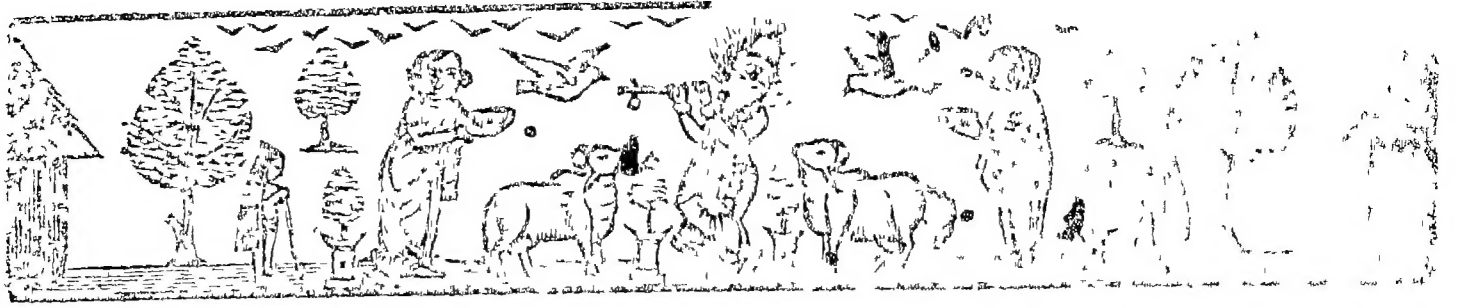
యభిమానులారా !

ఈగ్రంథరాజమును బహువ్యయప్రయాసలకోర్చి గౌతమీ
స్తక భాండాగారము నందలి తాటియాకు పుస్తకమునుండి యెత్తి
గిరిని, ద్వానిని భైరవాచార్య పుత్రుడగు మనుమంచిభట్లను
తడు రచించియుండెను. ఈతడు గ్రంథమున నొకచోట దాను
ప్రకాశింపజేయుచున్న రచింపబడినదాని నాంధ్రీకరించినట్లు జెప్పి
నాడు. (పృథమాంకురము 2 పద్యము) ఈత డీగ్రంథము
సాళువకంపభూపాలునకు అంకితమొసంగెను. వీరికాలమును నిర్ణయింప
చుటకు లేగిన యాధారములు లభించుట లేదు. నాయల్పబుద్ధికి
గిట్టుగ వివరణమును వ్రాసి స్మరింపలేదు. కొన్నిపద్యములు
బడి యుండునని దోచుచున్నది.

ప్రకాశకులు నాప్రమాద జనితదోషముల మన్నించి పూర్వకవి
కుడగు మనుమంచిభట్లపై నాదరముంచి యభిమానింతురు

నాడ, }
.17. }

ఇట్లు,
మద్దూరి శ్రీరామమూర్తి.

శ్రీరస్తు.

అశ్వలక్షణసారము.

— శ్రీరస్తు —

ప్రథమం కురమం.

— శ్రీరస్తు —

రమణీయభిషద్

స్థైరస్థితమధురసాగుః స్థైర్యభిషత్

దారబ్రహ్మరవిహర

న్యాయమకృతికర్తృమతః సునందనావళుక్

అనఘము శాలిహాత్రుఁడు హరియంబులను బ్రహ్మచారియనుపచులక్షణంబులు వదిలి యుపరిహారముగా గోరెడివలయును. దెరుగున నెల్లవారలకుఁ జేతువడక రదియింటింపఁబ్రక్కఁగ నునికొనియాడ దానగుణ భిషగ్రీత కన్యయై పరివర్తనముగా హయలక్షణవేత్తయగు శాలిహాత్రుఁడును బ్రహ్మచారియై న అశ్వలక్షణములను, అయిదుప్రసాదములుగా నుండి యున్న సర్వజనులకు దెలియునట్లుగను- సశ్శపీశ్వరుని గూర్చి యున్న గను జెప్పెదను. అని కృతికర్త మును నొకటి యున్నది. అది యున్నది. ఈగ్రంథము సాళువ కంఠమౌ శాసనముగా నుండినది.

క. జలనిధిమధనానసరమున

జలజభవునిమేని వద్ద భిషగణము

ద్బుల సంగమమున బావకు.

వలె హతులు పుట్టె గన్న ! వసుధాధీశా !

దేవదానవులు సుకకౌటకై వాలసముద్రమును మందరశర్వ
ముచే తరుచుచున్నప్పుడు- బ్రహ్మచేత్రనియొక్క స్వేతబిందువులు గా
ద్బులతో గలసెను. అప్పుడు హయము అద్భవమందెను.

శ్రీ. తొలుతదంతంబులు ! తోచిన నొకనెల

నెలలురెండగునవి ! * నెరసి నిగుడ

నడిమిదంతములుగా ! నగ్గనెన మూలైలు

యవివెనగూడంగ ! నెనునెలలు

కడమదంతంబులు ! నొడమ నెచ్చిది నెల

యవిగూడ తొమ్మిది ! యయ్యెనెలలు

దశసంబు లారును ! విశదమైనను నేడు

యేళ్లురెండగునవి ! ఎక్కనెన

మొదటిరెండును బదిగూడ ! మూడు యేండ్లు

నడిమి రెండును పదిగూడ ! నాలుగేండ్లు

అవియురెండును బదిగూడ ! నెనుయేండ్లు

యరయహకులకు గన్నదాదాధినాధ.

* బలసి నిగుడ అనిపాతాతరము. యవి లెస్సగుటయు
ను నైచునెలలు పా.

ముందరిదంతములు బొడసూపిన గుర్రముయొక్క ప్రియ-
మొగనెల-ఆముందరి రెండుదంతములను బలసినవై పొడవైనయెడ
ల రెండునెలలు గుర్రమగును. మధ్యదంతములు గాన్పించిన మూడు
మాసములు- అవి స్ఫుటమైన వైనచో నాలుగునెలలు మిగిలినదంద
ములు వచ్చిన గుర్రముయొక్క ప్రియ మెనిమిదినెలలు. ఆరుదంత

ములు విశదములైయున్న యేడు నెలలగును. ఆదంతము తెర్రనయిన
రెండేండ్లు అన్ని పండ్లును గలియుట కయిదేండ్లుపట్టును.

కం. దంతముల తెలుపుచిత్త

కాంతియు కన్నులమెఱుగు ॥ జవసత్వములకు

సంతతమును దక్షిణయును

కాంతియు నెదేండ్లఘోట ॥ కంబునకలరుక. 5

దంతములు తెల్లనగుట - స్థిరచిత్తముకలుగుట - కన్నులలోని
మెఱుగితిక్కయించుట - బలము - పనిచేయు నేర్పును శరీరమునందలి తేద
స్పృశగల త్వరగముయొక్క వయస్సు అయిదు వత్సరములు.

కం. ఇది విచారించుటయును

విదితంబుగ నశ్వములకు ॥ వినువ్యంజనములో

మొదలుకొని వరుస జెప్పెద

నదమలగుణయూధ కన్న ॥ జగతీవాధా ! 6

పైన చెప్పబడిన విషయముల నిరూపించుటయందు, వ్యంజన
ముల క్రమంబును యొక్కొకటిగా జెప్పెదను.

ఉ. నల్లనిచేఖ కృష్ణహరి ॥ ణంబునువర్ణవిభాతి శుక్లముక

తెల్లని కాచగాజపగిదిక జనుపక్షి కయ్యాగె యుల్లుశో

భిల్లును శంఖచంద్రగతి ॥ బెద్దయుగ్మతలులూఖిలంబుక

బెల్లుగ నూడుటంబడుట ॥ బేర్కొనలొమ్మిది వ్యంజనాలగుక. 7

చూడుము చూడవయాశ్వాసము. కృష్ణవ్యంజనము, శుక్లము
హరిణవ్యంజనము, మక్షిక, శంఖడిలూఖిలము చలనవ్యంజనము, పతన
వ్యంజనము, కాంచవ్యంజనము.

కం. నెట్లున మొదలిరదంబులు

బుట్టిన నొకయేడునడిమి ॥ పళ్ళుచునొనరక

బుట్టిన రెండేడుతుద

బుట్టిన మూడేడుయిల్లు ? పరువడినడచుకా. 8

మొదలిరదనములు తొలినయెడల నొకసంవత్సరమును, మ
 శ్మపండ్లు బుట్టిన రెండేడును, వెరుకటి రెండుదంతముల్లును, బుట్టిన
 మూడే యును యుండును.

గీ. తొలినవన్యంజనంబులు ? యిట్లునడున

నెలయురువది యేడేళ్ళు ? యిందులోన

తొలుత నెదేండ్లుగూడ ? తురగమునకు

నరమునుప్పదిరెండేండ్లు ? మూయువయ్యె. 9

పైన చెప్పబడిన తొమ్మిదివన్యంజనములను గడచుటకు యిరు
 వదియేడు వత్సరములగును. ఆయురువదేడు వత్సరములును శాల్వయై
 డేడులును కలసి గుర్రమునకు ముప్పదిరెండు వత్సరములు పూర్ణ
 యువయ్యెను.

10. గ్రంథపాతము యితరప్రశ్నలలోనున్న జేమో తెలియదు.

క. ఉరమున నుపరంధ్రంబుల

శిరసున రంధ్రంబులందు ? జెలువుగరెండే

సరయగ కుదుటనుమూతిని

బరువడి యొకకొకటియున్న ? పదిధృవలయ్యెకా. 11

సులభసాధ్యము. గుర్రమునకు తప్పక పదిసుళ్లుండవలయును.

కం. ధృవలుపది యశ్వజాతికి

నవితక్కువయైన తురగ ? మల్పాయువగుకా

సవరించు పతికర్షము

సవరించరు గాన బుధులు ? సహింపరుగా. 12

ధృవలు పది యుండవలయును. పదికంటె తక్కువయైనయెడ
 ల నాశుశ్వము అల్పజీవియగును. ఇంతియేగాక ఆగుర్రముయొక్క

యజమానునకు గూడ కీడుగల్గును. అందువలన పాపముకాదు. ఎవరు
 లెవ్వరును యట్టిగుర్రమును కొనరు.

క. మస్తకహీనము బహుదుర

జస్థంబడి జచు నైదు | వర్షంబులలో

స్వస్తపడిని నిలిచెనేరియు

మస్తకమునుచుగించు పతిని | మధ్యలచేతికా.

13

చిన్నిమస్తకము (తల) గలిగియున్న గుర్రము పెక్కుచిక్కుల
 కు లోనై యైదువత్సరములలోపలనే మరణించును. అట్లు మరణించి
 కకున్న పాపమును తన్నుపాలించువానియొక్క మస్తకమును పట్టు
 లచే దుగ్రింపజేయును.

చిత్తస్థిరముగరోచమానమును | దేవమణిందగ గూడియున్న పాపము

తురంగము పూర్వభాగ గత | దోషములన్నియు చుగించునట్టికా

బరసినయట్లు మేఘవిక | పశ్చిమభాగము దోషగానులకా

బారిబారిచుగించు మాడ్కి మర్రిభూవరకడ్పున దక్కవట్టికా. 14

మెడమీదనుండునట్టి జాలునంగు సుడియును దేవమణియను
 సుడియును గల తురంగము యితరదోషములను బోకాచ్చి సుఖించును
 నొసంగును.

క. చుంచున కేశాంతంబుల

వంచితముగ నెలవులందు | నావర్తములకా

మెంచబరదాల్చు హయములు

పంచాయధ జనకశుభము | పతికొనరించుకా.

15

ముట్టెయందును, కేశాంతమునందును, నెలవుయందును, (పా
 టికిరుప్రక్కలనుండు మూలలందును) సుఖ్యగలిగిన హయము లెన్న
 పరిపాలించు యజమానునకు శుభమునిచ్చును.

క. బాహువులను సుశ్చుగలిగిన

బాహువర్తంబులనగ | పృథులకు నెపుడు

బాహువులనుదొడుగు దొడవులు

యావహమున జయమునొసగు | నరిబలభేదీ.

16

ముందరకాళ్ళ సుశ్చుగలిగియున్న తురగము బాహువర్తము
రంగమనబడును. దానిని పాలించు యధికారి యుద్ధములందు జయ
లక్ష్మీచే వరింపబడును.

సీ. ఇప్పుడుజెప్పిన | ముప్పదిరెంటి

మత్తమూవర్తంబు | ముడునెడల

నిటలతటంబున | నిశేణితేతాగ్ని

బాతురంతికము ప | ఖ్యాతిమేటయ

*

*

*

*

*

రోచనూనంబుగదియంగ | రోషజముల

చాలుగుట్టమునకుగల్గి | చాలమేలు

తొలత పదిసుశ్చుగూడంగ | నలుబదేను

మేలుచాతుర్యభోజ ల | క్షీణనూజ.

17

సీ ముందరికాళ్లను | మోకాళ్ళుజంఘుల

విడిపల్లనులుగుల | మడుగులండు

తొలగులబిరుదున | తొడలందునగుల

నటక్రిందిపిక్కల | యండములను

కాశదేశంబున | గుదమునప్రక్కల

బొడ్డున వీపున | బొమలమీద

కుత్తుకకన్నుల | కొలకులరెప్పల

కన్మూలములను | కటములందు

చండమున ముక్కుజమరుల | క్రిందిపెదేవి
జెక్కులను మూతిమీదను | జెవులతుదల
కన్నగవనాసికమునకు | గలిగియొసర
నున్ననోళ్ళొప్ప నిన్నియు | గన్నభూప.

మొందరికాళ్ళయందునను, మోకాళ్ళయందునను, బొట్టయందను, ముచోట్లను మణుగులందును పిగుదునందునను నొడలయందునను అడుగులయందును పిక్కలయందును అండములయందును మూనిదేగమునను బొడ్డునను వీపుమీదను కనుబొమలమీదను కనుగొలుకులందును రెప్పలందును చెవిమూలములందు గండభాగమునందును నీ క్లుండదగు సులభసాధ్యము.

క. కకుదంబున హల్లకమున
ద్రీకమునసందులను సుళ్ళు | దిరమైయున్న
బ్రకటితదోషం బగునిది

నకులాదుల మతముదండ | నాయకతిలకా.

19

మూపుమీదను హల్లకమునను గుదస్థానమునందును చంగలయందును సుళ్ళుగలిగిన వాజి దోషయుతమగును.

గీ. జలజకులిశకలశ | చామరతోమర
చక్రముసలముకుర | శంఖచంద్ర
మణిసితానఖద్గ | మచ్చాంకుశాదులు
గతులబొట్లుమేలు | గన్ననృపతి.

20

పద్మము కులిశము చెంబు చామరము తోమరము చక్రము ముసలము రోకలి ముకురము (మొగ్గ) శంఖము చంద్రుడు మణిఖద్గము అంకుశముమున్నగువానివలె నుండు జెల్లనిబొట్టియుండును మంచిది.

గీ. శూలపాశనిగళ ॥ నీలపీతారుణ
 గతులబొల్లుగీడు ॥ గడిమదలను
 క్రిందిపెదవి జమర ॥ రుజలందునెడతెగి
 యున్నపుండ్రేఖ ॥ యొప్పదండ్రు.

21

శూలము పాశము నిగళము (శృంఖలు-అరదండములు.) నీలి
 వన్నె పచ్చనివన్నెగల బొల్లులుండరాదు. అంకువలన కీడుసంభవించును. తలయందును క్రిందిపెదవియందును ముక్కుజెమరలందును బొల్లియుండరాదు.

సీ. దంతాధికంబును ॥ దంతకనమును హీ

రాళియైనను విక ॥ రాళియైన
 బిల్లికన్నులునేక ॥ పింగళియును నొంటి
 బీజంబులెమ్మును ॥ బిల్లిచెవియు
 దినమునబుట్టిన ॥ గవయుద్భవిల్లిన
 జనుబొట్టుకరగుట్ట ॥ మునకునున్న
 కృష్ణతాలువలు మి ॥ క్షిల్లియైన గొరిజలు
 నల్లనైకడు పెల్ల ॥ వెల్లనైన

* * * * *

అట్టిహయముల సాలల ॥ గట్టజనదు
 మల్లయామాత్య పుత్ర ॥ నిర్మలచరిత్ర
 అహితహృద్భల్ల రాయసా ॥ హత్తిమల్ల.

22

ఎక్కువదంతములు తక్కువదంతములు గలిగిన గుర్రమున్న
 కరాళివికరాళిని (పీనియర్థముముందు వివరరింపబడును.) పిల్లిగండ్లు
 కలదియు యేకపింగళి (ఒకకన్నుదృష్టి) ఒకబీజముకలది పిల్లిచెవులు
 రెండుపిల్లల నీను గుర్రము నల్లని తాలువలుకలది- పెద్దపెద్దగిట్టలు
 గలది- మున్నగు దోషంబులుగల గుర్రములను పెంచకూడదు.

అశ్వలక్షణసాంఘికము.

క రాశి=భ యంక రమైనది.

విక రాశి=భ యంక రమైనదానికి వ్యతిరేకము.

గీ. మూడుకాళ్లునుగల్గిన ॥ ముసలియొక్క-

పదమునిలువైన నదివిష ॥ పాదియగు

సన్నమగుచున్న దోషంబు ॥ అప్పియైన

నుడుట బొల్లుంట మేలున ॥ మృదితహృదము.

• మూడుగాళ్ళను తెలువైన బొల్లియుంటి నాలుగింపటియె
నలువైనయెడల నాగుర్రము విషపాది నుగురు కాళ్ళు సన్నము
యెడల దోషముల నెన్నిటి నేని బోకార్చును.

క. మేఱుగారికాళి మేనును

నెరివిరిసిన తమ్మిచూడ్కి ॥ నెమ్మొగమున గొ

మ్మెరుగుల దెగడెడి కన్నులు

నెరివాలము గలుగు హగులు ॥ నివి యోగ్యులు. 21

• మేఱుగెక్కియున్న శరీరమును, సగము విడిచిన కన్నులును
నుండు నెమ్మొగమును, కాంతివంతములైన కన్నులును చూడగా
మును గలహయములు శుభము చేకూర్చును.

క. ఛాయావిహీనమైనను

వాయుసఖరకృధ్రముఖ్య ॥ స్వరమైనను ద్వి

న్యాయపదగదితవదనము చి

రాయువు గలుగవని విందు ॥ మట్టి వారుకు. 22

• కాంతి విహీనమైనను కాకి- గాడిద- గుడ్డగూబ మొదలుగు వాని
స్వరముబోలిన స్వరముగల తురంగములు చిరాయువులగు నుచును
పెద్దలమతము.

క. పరగిన మొగమును నాలుగు

చరణంబులు తెలుపుగలుగ ॥ జయ మొసగున

శ్వరునకు నత్తురగంభిల

ఖరకరనిభ తేజపంచ | కల్యాణీయగుఁ.

26

నాలుగుకాళ్ళను తెలుపుగలిగియున్న హయము పంచకల్యాణీయనందగును. అయ్యది రాతునకు సర్వదాజయము కలిగించును.

క. నాలుగుకాళ్లుం గొనచెవి

వాలమువదనము విశాల | వక్షముతెలుపై

కాల్గునది యష్టమంగళి

నేలినపతియేలు ధరణి | నేలినపతులఁ.

27

నాలుగుకాళ్ళను- చెవులయొక్క కొనలును- తోకయును ముఖమును విశాలమైన వక్షస్థలమును తెల్లనిపైయున్నయెడల నాగుర్రమును యష్టమంగళియందురు. ఆగుర్రమును పాలించువాడు ధనుర్వేదపతుల నేలును.

క. హేషారవంబు గజగళ

ఘోషానకపయోధి | ఘోషణభేరి

ఘోషణదిక్కరి బృహిత

ఘోషణగతి నుండవలయు | ఘోటకములక్కు.

28

గుర్రములయొక్క ధ్వనినిగూర్చి చెప్పుచున్నాడు. సులభసాధ్యము.

క. తొల్లిశతాయువు హరులకు

ఎల్లను దుర్జనులమోవ | నేహ్యంబనితా

రొల్లకముప్పది రెండే

శ్లలన తురగములునడసె | నమరులచేతఁ.

29

పూర్వము బ్రహ్మ-గుర్రములు దుర్జనులగువారిని గూడ మోయుచుండుట జూచి విచారపడి వాని యాయుఃప్రమాణమును ముప్పదిరెండుసంవత్సరములుగా నేర్పరచెను.

క. వన్నెసుధాధవళంబై

చెన్నారగ నల్లనైన ధి చెవికల్గినయూ

సన్నతతురగము యీభువి

గన్నయధరణీశ నామ ధి కర్ణాంకమగున్.

30

తెల్లనిశరీరముగలదై నల్లనైన నటువంటి చెవిగలిగిన యిచ్చియూ

ను కర్ణాంకమందురు.

చ. హరియని నర్కబింబునిశు ధి కాంగుని గొంగునిగొంగువొంగినా

తరగినకత్తలాని ప్రమ ధి దంబుననెక్కడిచోట పూపెటలన

సురపతి కృష్ణవహ్నిశివ ధి సూర్యపితామహనాయువుయాలన

వరుసదలంచికొక్కునది ధి వారకదైవత కోరికాపునన్.

31

హరి, అర్కబింబము, శుకాంగు, శౌంగ, గొంగువొంగినది, నిరంజన

కత్తలాని ఈపేర్లు గలిగిన గుర్రముల నెక్కునప్పుడు ఇట్లుగా పేర్లుపెట్టెద

అగ్నిని, శివుని సూర్యుని బ్రహ్మను వాయు, చంద్రుని నీలిని హరిని

సమస్కరించి ఎక్కవలయును.

క. నీలిని నలగని శోణిని

నీలోత్పలహయముబన్ని ధి నృపులెక్కినచో

మేలుగనదియును త్వష్టిల

కీలినివాయువుదలంప ధి గెలుపగుబోరన్.

32

నీలి నలగ శోణి నీలోత్పలము ఈనాలుగుపేర్లుగల గుర్రము

లు నెక్కునప్పుడు అగ్నిని వాయుదేవుని దలంచికొనిన గుర్రములను కూరును.

క. చతురమగు నొసలనాలుగు

వితతముగా నశ్వములకు ధి పెలసినధృప్తులన్

మతిదలంప మేలునిచ్చును

పదునాలుగుదేశములకు ధి బట్టముగట్టున్.

33

గుర్రముయొక్క నొసటను చతురాకారముగ నాలుగుధృవులున్నయెడల నాగుర్రము తన్నేలినవానిని పదునాలుగుదేశములకు పట్టభద్రుని చేయును.

క. పట్టముక్రియఫాలంబున

వెట్టణముసుళ్ళుమూడు / నేర్పడియున్నన్

గట్టుము చాయమును శాలను

స్పష్టికిపతియతఁడునువ్వె / స్థిరమతిదలపన్.

34

పటకావలె నుదిటిపై మూడుసుళ్లుగలిగిన యా తురగమును శాలలోనికిఁ జేర్చుము. ఆగుర్రము నేలినవాడు బ్రహ్మతో సమానుఁడగును.

క. ఒండొంటి మీద దొంతిని

రెండునమ్మాడైనధృవులు / రుజలైయున్నన్

గండతనిజముగ నిలువుము

భండనమున నశ్వమిచ్చు / బతికిజయములన్.

35

సులభసాధ్యము.

క. నిటలమున దొంతివలసయు

పటుతరముగ సుళ్ళుమూడు / ప్రిభవించినచో

నిటలాత్తు డడ్డగించిన

చెటులతననిలోనవైరి / శిరమునుదృంచున్.

36

సులభసాధ్యము.

క. మిక్కిలిదోరణములక్రియ

జక్కగరోమజయములశ్వ / సంఘమునుదుటన్

నిక్కముగల్గిన శుభమా

ఎక్కుము రణరంగభీమ / యెంతయు బ్రీతిన్.

37

అధికముగా నుల్లుదోరణమువలె, నున్న యెడల శుభదాయక
మగును-దానిని యధిరోహించు యజమానునకు శుభముచేకూరును.

క. తురగంబునొసలిమీదను

జిక్కిరిపగరెండుధృవులు | పృథునకుశుభమా

నరనుతవిలువగవలయును

ధరణ్యేశ్వరకాంతనృపతి | దానవినోదీ.

38

గుర్రముయొక్క నొసటచు రెండుధృవులుగలిగినయెడల తన్నే
లిసవాదికశుభము చేకూర్చును.

క. కుత్తుకసుడిగల తురగము

చిత్తజనిభుజైవనేమి | సిద్ధముదలవన్

ఉత్తమపురుషులు విలువరు

స్వత్తాత్మ్యంబునుజూడజముని | విలయముకేగున్.

39

సులభసాద్యము. కుత్తుకవికాద సుపియుండరాదు.

క. ఉభయగళములకు నెల్లను

కభిముఖిముగ ధృవులుగల్గు | నశ్వమువిలువన్

శుభమగుకంఠాభరణము

పృథుసుతభీమాంబపుత్రి | పరమపవిత్రా.

40

గళమునకు రెండుప్రక్కలనుగాని యెదుటనుగాని నుల్కుగలతు
రగము హానవలయు. అట్టిగుర్రము శుభముచేయు.

క. మేలుగ గళంబుక్రిందను

నాలుగుయంగుళముల రెట్టి | నగు సుడియున్నన్

యేలుమది దేవమణియని

బాలార్కసమానతేజ | బంధునిధానా.

41

సులభసాద్యము. గళముక్రింద ఎనిమిదంగుళములకు క్రింద సు
డియున్న యది దేవమణియను సుడియగును దానినేలవలయును.

క. దేవమణి క్రిందనుడియును

భావింపగ రోచమాన ॥ మగునని ధాత్రిన్

భావజనన్నిభవిలువుము

భూవనితాప్రియుడ కన్న ॥ భూపలలామా !

4

దేవమణి క్రిందగానున్న సుడిని రోచమానమందురు. అట్టి
రీతియును భదాయము, తప్పక కొనవలయును.

గీ. రోచమానంబుక్రిందని ॥ రూఢమగుచు

నమరసుడి జెరిప్పారిన ॥ నట్టిరేఖ

పేరుహరికిజూడ ॥ భారుణిలోశత

పాదియనిరి యశ్వ ॥ భావవిదులు.

4

రోచమానముక్రింద జెరివలె గొన్నిటినుడి యుండును అట్టి
గుర్రమును శతపదియందురు.

క. బాహులవక్షస్థలముల

నూహింపగ ధృవులుగలుగ ॥ నుచితము విలువ

అహవభీయుడపాత్రత

దేహీజనకల్ప భోజ ॥ దినకరతేజా.

4

ముందరి కాశ్చమీదను వక్షస్థలంబునను ధృవులుగలిగియున్న
యశ్వమును గొనవచ్చును.

సీ. త్రికమున వీపున ॥ కకుదాంగకములను

భృకుటిపై నాసాగ్ర ॥ పుటముమీద

హృదయమునను నాభి ॥ యుదరముకుత్తుక

చెక్కునముక్కున ॥ ప్రక్కలందు

గుదమునవిత్తుల ॥ కోశముమెడలపై

నేత్రాలనాలుగు ॥ గోత్రములను

మస్తకమధ్యమమ్ | మానుగాకటములకు
నేకవింశతి ధృవు | తరుగజనులు

యిట్టిదోషంపుహయములు | గట్టదగదు

గట్టినంతనె చెట్టలు | బుట్టుచుండు

బుధజనస్తోత్రస్సగ్ధాణ | పూర్ణగాత్ర

వంశకులదీప శ్రీకన్న | వసుమతీశ.

45

కం. అనియవములందు నెడలక

శ్రువులుండగ వలయుమరియు | తురగంబులకు

దివిరియొండొంటి నెడలక

సుచారుడనామతంబు | సుభగమనోభా.

46

గుర్రముయొక్క యవయవములందు తప్పక సుశియుండవల

యును. ఆసుశ్చువిచ్చిన్నముగాక యుండవలయును. ఒక్కొక్కసుడి రెం

డవదానిని తాకి దానిని వికలమగునట్లు చేయకుండవలయును. అని

మనుమంచిభట్లు తనయభిప్రాయము జెప్పెను.

క. మిక్కిలి నశుభములైనను

దక్కువ శుభధృవులుగల్గ | దగదెక్కంగా

ఎక్కుమురుజులకు శుభములు

మిక్కిలి గలుగంగజూచి | మృగపతిశౌర్యా.

47

అశుభసూచికంబులగు సుశృధికముగను శుభసూచికంబులగు

సుశ్చు స్వల్పముగనున్న యశ్వమును గొనదగదు. శుభసూచకము

విధికముగానున్న పరిశీలించి దాని నెక్కవలయును.

క. కలియుగమున తురగములకు

సలలితముగ బాహుయుగము | సన్నములైన

బిలువుము తురగముశుభమిని

యిలతలమున కొంకణపతి | యిభరిపుశౌర్యా.

48

గుర్రమునకు జరిగినట్టి కాయ సన్నములై యుండుట మేలు.

క. వాలంబు బాహుజః ఘట

మేలుగ కంఠాననంబు | మేదినిమీదన్

ఫాలముకర్ణము మెడియును

జాలగదీర్చుంబులైన | జవమానియగున్.

40

తొకయు కాయను జఘలును కంఠము ముఖము చెవులు మొదలయును మిక్కిలి పొడవైనమాత్రురగము మిక్కిలి జవసత్వముగలది యగును.

క. బాహుజః ఘటమద్యము

చాహనసతి నెరుగుముఖము | వాలముజెవులున్

సూహింప కురుచలైనమ

అహసభీముడ సత్వ | నాధికమునుమ్మి.

50

కాయను జఘలును మధ్యభాగము (కటిప్రదేశము) ముఖము, తొకయు జెవులును కురుచలైయున్న యశ్వము వేగనలుగా పోవునదిగా కున్నది బలముకలది యగును.

క. ముష్కములు కురుచలైకడు

శుష్కంబులునైనజాచి | సుజనుడవిలువన్

నిష్కముల లెక్కసేయక

దుష్కరములబొందడెంత | దూరంబైనన్.

51

ముష్కములు (వృషణములు) కురుచగలిగి ఎండిపోయినట్లు న్నడెడల రూప్యములుఖిచ్చు పడునని లెక్కసేయక తప్పక గొనవలయును. ఎంతధనము వెచ్చించినను నష్టములేదు.

క. పలువరుసనేడు దంతాలు

కలిగిన జవసత్వహీన | కాంతివిహీనన్

విలువకువలకు నెక్కడ

కులజలనిధిపూర్ణసోమ ? గుణగన్మనిధి

• కం. ఏడు దగతములు గలదానిని బలము ఇవయు

తెలెనిదానిని భూవతులెక్కకూడకు దానిని

• కం. బలువైకొలది వెన్నును

వలుదగుమధ్యంబు నిడుద ? నాలమునెన్న

• వెలయగ వలువలైనను

గలుగుయెడ గుర్రములకు నిక్కము

బలమైనట్టియు కుమచదైవట్టియు నీక్షణము

నమధ్యమును - పొడుగుపాటికొకము -

సాలయందు గట్టియును

• కం. బడవబో లేడికూపము

కడుగుర్రమువలెనై పో -

కడునర్ధి విలువవలయును

కలియుగమున సిరి మునోసగు ?

అడుగుర్రము ముఖి దానలెనున్న

కము తప్పక విలువవలయును

• కం. వదనంబును భూగ్రామము

విదితంబుగ డెల్ల నెన ? విలువకూడ

కదనమున నెక్కనతనికి

• నెదురారిపు ఘోటకము ? నెను

ముఖమును - అంఘ్రమును - భూగ్రామము

యశ్వమును గొనుము. దాని నెక్కినదానికి

లు యేనుగులు సులభసాధ్యములు.

కం. భూపాలయపరగాత్రము

నేపారగదెల్లనైన | నెక్కుముహాయమున్

యేవైవిలువగ వలయును

యేపొందుం లచ్చిమిగుల | వినయగుణాఘా. 56

కంతముయొక్క క్రిందిభాగముగాని మీదిభాగముగాని చెల్ల
నైన గుర్రమును నధిరోహించుము. అట్టిహాయమును గొనిన వానిగ్న
హంబును నైశ్వర్యములు సర్వదా నిలచియుండును.

గీ. నొసలజుక్కలేక | శశికాంతి నొకకాల

మూడుకాళ్లుగలుగు | మొసలియంద్రు

దీనివిలువవలగు | మానవులకు

వంశదీప కన్న | వసుమతీశ. 57

నొసరిమీద తెల్లని మచ్చలేకను - మూడుకాళ్లును తెలుపుం
డి యొకకాలను తెలుపులేకున్న నాయశ్వమును మొసలియందురు.
దానినిగొనవలదు.

క. వలపలికాళ్ళును రెండును

వెలయగ సితవర్ణమైన | విలువుముహాయమున్

సలలితనాదూంగులు

వెలయగదెల్లపైన గాదు | విమలవిచారా. 58

వలపలికాళ్ళు రెండును తెల్లని వైనయెడల నాహాయమును
తప్పక గొనుము - ఎడమభాగము తెల్లనైన నాహాయంబులను గొన
వలదు.

కం. పాదములు మూడుగడగిన

భేదింపక మొసలియందు | పెద్దలుహాయమున్

మేదినిలో జూడగ నొక

పాదంబడి గడగవిషమ | పాదిదియయ్యెన్. 59

మూడు పాదములు తెలుపై యొకపాదము నలుపైన మొసలి
యందు- అటుగాక మూడునలుపై యొకటి తెలుపైన నదివిషపాది
యని పిలువబడును.

గ|| ఎక్కగ జన దమ్యోసలిని

నిక్కంబుగ విషమపాది ? నిందితమయ్యెన్

ఎక్కుచు నుదుటనుహయముకు

చక్కగ బొల్లుండెనేని ? సాజన్యధీ.

60

ఆమొసలి యుచి పిలువబడు తురంగమును యొక్క బోవ
కుము. అది విషపాదియగుటచే నింద్యము. నునుటన్న చక్కనిబొల్లి
యున్న. యశ్వము నెక్కుము.

క. పట్టరు గోడిగ నేక్రియ

స్మశ్శిశ్వర నెనుకపడము ? సితమైయున్నన్

నెట్టనచూత్రము విడినను

బుట్టన దోషంబులందు ? బొల్లరిలేమిన్.

61

గుర్రము యొక్క పృష్ఠభాగము వెల్లనైయున్న యెడల నా
గుర్రమును గొనడు. అధికముగ మూత్రమును విడుచు హయమును
గూడ దోషము కలుగునని తలంచి గొనసాహసింపరు.

క. పురషాశ్వమునకు ముందట

సరసిజరిపువర్ణమైన ? చరణముగలుగన్

స్థిరమతి విలువగవలయును

యరుదుగమూత్రంబు దాకి ? యరుగుంబుజలన్.

62

మగగుర్రమునకు ముందటి భాగము సూర్యనియొక్క వర్ణ
మైనచో బుద్ధిమంతులు దాటి పోనీయరు. తప్పక స్థిరచిత్తముతో
గొందురు.

క. శ్రీజన్మసదసరాజ,

వాః జితయసమాననయన ? రాజేన్రసక క

రాజులకు దుగ్ధచారధి

రాజునకుక కుమారకంప ? రాజున కెలమిక్క

63

వష్యంతమాలనానిదిగావచ్చును. పెక్కులగు జూతుకల
లో నీపద్యము గానరాదు.

ప. అభ్యుదయః సరంపరాభివృద్ధిగా వాయొనర్పంబూనిన హయలక్ష
ణవిలాసంబును కృతికి కథావిధానం బెట్టిదనిన నశ్వప్రశంసయు
నావర్తలక్షణంబును దశాక్షేత్రవిభాగంబును ప్రావేశ ప్రమా
ణంబును వియోజ్ఞానంబును వర్ణలక్షణంబును ఛాయలక్షణంబును
గంధలక్షణంబును గతిలక్షణంబును సర్వలక్షణంబును పుండ్ర
లక్షణంబును సామాన్యదోష మహదోష దోషతమప్రకారంబు
ను నుత్తమాశ్వలక్షణంబును విహీనలక్షణంబును చికిత్సయు లవణ
విధియు ఉదకవిధియు గడ్డికపణప్రకారంబును క్రమంబున జెప్పెద
నందు నశ్వప్రశంస యెట్టిదనిన.

64

అశ్వములకు సంబంధించిన వివిధములగు లక్షణముల జెప్పెద
నని స్పాదించినాడు. సులభసాధ్యము.

ఉ. అంబుధిపేష్టితావనియు ? తాజి జయంబు మహాయశఃప్రతా
పంబును నిత్యలక్ష్మియు నప్రపంచసుఖంబుల నొందునందు ధ
ర్మంబును వైభవోదయ సమగ్రముదంబులుగల్గి యొప్పువా
హంబులు చాలగల్గు వసుధాధిపుడెప్పుడు నింద్రతుల్యుడై.

65

గుర్రములధికముగా నేభూపాలునియొద్దనుండునో యాభూ
పాలుడు చతుస్సముద్ర ముదితధరావలయంబు పరిపాలించుచు
యశఃసాంద్రుడై - లక్ష్మీయుతుడై సర్వసౌఖ్యంబుల నొందుచు నధిక
వైభవము గలవాడగుచు.

చ. అరయగ సర్వక్షణ సమీచితమైన తులంగరత్న మే

నరుని గృహంబునందొక దినంబుననుం దగురీతి నుండునా

పరమ పవిత్రగ్రేహమున / బాయకనిల్చు రనూవధూటి త్రి

ధరుణ యురస్థలింబలె ముగిదంబెసలార పగినన్నచి త్తయై. 66

సర్వశుభలక్షణములను గల్గిన గుట్టమే మానవునియింట నొక

దినంబు యున్నను-యూమానవునకు యధికంబులగు ధనంబులు ల

భింది-స్థైర్యమై నిలిచియుండును.

మ. జవసత్త్వాన్వితవైభవావళులచే / సుపూర్ణమైయుండునే

యవనీపాలునై న్యమాతని సము / ద్యత్కీర్తి బెంపరియూ

నవవర్ణంత వసుధరావలయమున్ / మానంబుతో నేలుశా

త్రవ * * * * *

గర్విధపాతముచే గడమపాదము నశించినది. అర్థముస్ఫురించు

టలేదు.

చ. * * * * *

త్రవధరణీధరేశ్వరుని / దానముపాలిటి లచ్చియైమహా

త్సవములుగ రగూర్చు రణధామములొ మహారాజకోటికి

శివశిః ఘోటకంబులు విచిత్రపు దూతిక లే తలంపగన్. 68

గర్విధపాతము పైపద్యముతో గలిపి పెక్కుమాతృకలందు

గలదు.

చ. దూరము బోవునప్పుడను / దుర్దమశత్రునృపాలసై న్యముల్

బోరునగెల్పుచున్నపుడు / బొంకముతో మృగయావినోదవి

ద్యారతిదేలునప్పుడు సరిరాధిప కోటికి వాజులట్లు బె

పారజయాది కారణము / లారసిచూడగ గల్గనేర్చునే. 69

దూరదేశముల కేగవలసివచ్చినప్పుడు-శత్రువులను జయింప

బోవు నప్పుడు వేటాడుటకుమున్న విద్యాప్రసంగముల దేలునప్పుడు

ను రాజులకు గల గడు సహాయమొనరించి జయముచేకూర్చును-
యిట్టి సహాయమొనర్పదగిన వేమైన గలవా?

డి. వారణసేనలెన్నయిన | వాజిబలుండగు రాజుకెప్పుడు
వైరులబోరగెల్తురని | వారణరాజులు నిక్కువంబు దు
ర్వారపు వాజిమొక్కటి నివాసమునం గలిగున్న తేనికె
వారక శంకనొందుదురు | వైరులుమున్నగ కంపభూవరా. — 70

శా విశ్వంబుదు ననుంధరాపతులకు | విఖ్యాతివీజంబులై
యశ్వంజుల్ గనునాధుకార్యములు చేయఁజాలు చందంబునక
శశ్వద్దాన పదుఃపటీవిలసన | స్తంభేరమంబుఁగ్గి న
యైశ్వర్యాభ్యుపదాతిలోకములు సేయఁజాలునే కృమ్మరక. 71

చ. కరిరథవీరభీషణ వికార జలగ్రహణోటిచేతకు
స్తరముగు నైఘోరమణ | సైన్యపయోధి నెన్నశశ్వమం
దరగిరిద్రచ్చేరాక మరి | తక్కినరీతుల ద్రచ్చవచ్చునే
యరయగవీరలక్ష్మి నిలినాభశకంపధరాత లేశ్వరా. 72

గజబలములు రథములు-పదాతులు-జంబులతో నింపబడిన
కందకములు గల్గి తెరింప శక్యమి కాకయుండు శత్రురాజుల సైన్య
మును పాలనముద్రమును ద్రచ్చుటకు సశ్వమే మందర పర్వతము.
అదియే లేచిచో శత్రుసైన్య పయోధిద్రచ్చుట మెట్లు?

మ. ధరణీమండలమెల్ల సశ్వముల చేతంజాల సిద్ధిచున
ధరణీమండల సిద్ధియైన వలనం | ధర్మార్థకాములులక
ధరణీ పాలకమండలంబులకు హ | స్తప్రాప్తమా గాన య
ధరణీ రాజుల లాభనంపదకు గం | ధర్మములే మూలముల్. 73

రాజ్యభోగములు అశ్వములచేత లభించును. రాజ్యమువలన
ధర్మార్థకామమోక్షంబులను చతుర్విధ ఫలాలు లభించును. కా

పున రాజుల జయమునకు - సౌఖ్యమునకు - (యినాపరసౌఖ్యమునకు)
మూలకారణము లీయశ్వములె గదా.

శా. దావానేక పరోహితంబు ధరవో ? త్రాలంబు శాంతాపశేం

పానూనద్యుతి దుర్నిరీక్షమురుబా ? తాసారముద్యద్విష

త్సేనా వారధి మండలంబు గరిమం ? జెండాడు నుద్దండతక్

భూష్టాధుండు హయాధిరూఢులగుచున్ బోరున్ సమీరాకృతిన్.

చ. పరశుభలక్షణంబులచు ? వర్ణనకెక్కిన ఘోటకంబులన్

• ధరణిపుడెక్కిబోవలయు ? దజ్జగతి పతిగోరివచ్చు నిం

పరుదున శత్రులక్ష్మి విభ ? వాన్వితయై యభిసారికాకృతిన్

దురమున గంపభూరమణ ? దోర్బల భీమకుమార మన్మథా. ?

క. వర్జితదుష్కృతసుకృతో

పార్జితవివిధార్థనిష్ట ? రాహవకేళిన్

నిర్జిత శత్రుసముత్కర

మార్జితవైభవ సముఖ ? తాయత కీర్తిన్.

76

సీ. చెలగి దేవాసురా ? దులకు నయ్యిండుడు

సామంబులను దేవ ? పాతసమితి

నాత్మ భాష్యంబున ? ననిల దేవునియందు

నమృత పూరంబుల ? నండములును

వాజులసృజించి ? వనజాసనుడు వాని

కన్నుల కమలారి ? కమలహితుల

వాతైరసురనది ? వాణి జిహ్వాకయందు

యెదనగ్ని మణుగు ? యెడల దిశల

పసరునుక్కున నంగము ? నసలు నిలిపె

కాన హరులను వేల్పులు ? గా దలంచి

నెమ్మి పూజించి యెక్కిన ? నృపులకెచట

జయము చేకూరు గంపన ? త్కౌతలేంద్ర.

77

- జ. సుమనోవాహిని రోమరాజి జలః ధి స్త్రోమంబు కాంచీకళా
పము శైలంబులు చన్నగుబ్బలు పురః పాకారముల్ తారహ
రములై యొప్పుగ నొప్పుచున్న యతులః పారంభ విశ్వంభరా
ప్రమదంబార సుఖంచు యశ్వపతియున్ పరిస్తావర శ్రీగతిన్.
- చ. తురగము నాజినెక్కి నిజః దోర్బల లీలలజాపి విద్వష
త్సరకరవాలధార దెగః గాంచిన పుణ్యుడు నందగాంచు-త
త్తురగము మేనిపై గలయః దోచిన రోమము లెన్ని యన్నివ
త్సరములు నాకలోక వనితాసుఖ ముఖ్యవిశేషసౌఖ్యముల్. 79
- ఉ. నెమ్మది లోననెంతయును నిశ్చలభక్తి చరింపరేవునే
మమ్మున సర్వలక్షణ స మన్వితమైన హయంబు నిష్టదై
వమ్ము దిభాతినే నృపతిః వందన కృత్యము లాచరించు ని
త్యమ్మును నామహిమతికిః నాయువలును సగ్గలంబగున్. 80
- చ. సమవిషమాజి రంగములః శత్రుశరంబుల దూరి పారుచో
గమిగొని ప్రేవులెల్లదెగిః కాశ్మను దాకుచు వేలుచుండినన్
దమక మొకింత లేక నుచిః తస్థితి నేలిక నుద్ధరింపు చి
త్తమతురగంబు దాని నుతిదామర చూతియు జేయనొప్పునే. 81
- మాలిని. పరివృతరిపు గర్వాః ప్రాప్తగర్వాప హర్వా
భరణ విపులసేనాః ప్రఖ్య నాఖ్యాభిరామా
పరిచిత స్నపవిద్యాః ప్రస్ఫురద్గద్య పద్యా
చరణ పతిత భూషాః చాళుకీవంశ దీపా.

గద్యము.....

భైరవాచార్యపుత్ర మనుమంచిభట్టు ప్రణీత

మైన హయలక్షణవిలాసంబునందలి

ప్రథమాంకురము.

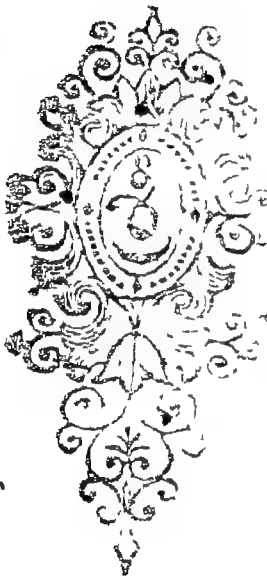

శ్రీరస్తు.

అశ్వ లక్షణ సారము.

ద్వితీయాంకురము

రమణీ సేవాస్పద

పారీణ వివేకపరిమళ పావనమూర్తి

సారాచారవదాన్య

హ్మారుహ విద్యావిహార కంపకుమారా.

1

లక్ష్మీదేవిని సేవించునటువంటి వివేకములుగలవాడు పావనమైన
వాడా...కృతిపతియైన కంపకుమారుని కన్వయము.

క. తురగస్తుతి పద్యారణ

ధరవిశ్రుతగతుల రీతి కదగజెప్పెదనా

దరభరితహృదయ పద్మము

కరమరుదు గజికి దొడవు కగా జేయు ముగి.

2

క. వరలక్షణ నామంబులు

పరిపాటిగ జెప్పుచోట పలికిన రీతులో

పరికించి కరుణసేయుదు

సరసగుణోదారు లయిన సత్కవులెల్లన్.

3

శుభలక్షణముల నామములను అవియుండుస్థానములను బాగుగా పరిశీలించి ఒప్పులు పరిగ్రహించి తప్పులు మన్నింపుడు. ఈపద్యము గ్రంథారంభములోనిదై యుండవచ్చును.

క. ప్రకటంబుగ నావృత్తము

ముకుళము వత్సావలీఢ / మూర్ఘము పాదు

ర్ధకమును శుక్తిశత పదియ

నగసుల్లీ క్రియ నెనిమిది / యేతద్రాపంబుల్.

ఆవృత్తము - ముకుళము - వత్సము - అవలీఢము మూర్ఘము పాదుకార్ధము - శుక్తి, శతపదియను ఎనిమిదివిధంబులుగ నుండును. సీ. ఆవర్తమ మరాప / గావర్తమున కెన

పాదుక పాదంబు / పాయగొమ్మ

ముకులంబు మల్లికా / ముకులంబు నైదోడు

శతపాది జరికి / సరిగడంబు

చిప్పకు శుక్తి నె / చ్చిలి సాదుకార్దంబు

తునిసిన భాగంబు / తోడుదోడు

మాడ నాకువునకు / దొనయ వల్మీకంబు

మూకకుమంచున / మూహమరయ

నిట్టిసుళ్ళ ప్రమాణంబు / లేర్పరింతు

పూర్వశాస్త్ర క్రిమంబున / బొల్పు మిగుల

అహితహృద్బల్లరాయసా / హత్తిమల్ల

మహిత విభవేంద్ర కంపకు / మారచెంద్ర.

ఆవర్తమనుసుడి గంగలోనిసుడి, ముకుళము మల్లెమొగ్గ శ్లో పాది - జెరిశుక్తి - ముత్యపుచిప్ప, పాదుకార్ధ - విరిగినపాదంబు, వల్మీకము - పుట్టమూక - మంబునమూహవలెయుండును.

వ.....తత్ప్రమాణంబులు సుశ్చయైక్క ప్రమా

ణంబుల జెప్పుచున్నాడు.

శ్రీ. అంగుళత్రయమున ॥ నవలీళకము నిల్పు

రెండంగుళంబుల ॥ నుండుశక్తి

చతురంగుళంబుల ॥ శతపాది పరినాటి

పాటించు నంతన ॥ పాదుకయును

ముకుళంబు సుడియును ॥ మోటునంగుళ చతు

ర్భాగంబునందు త్రి ॥ భాగమునను

పాదుకార్దము హీన ॥ పాదాంగుళంబున

మూకమష్టాంగుళ ॥ మునదనర్చు

నిట్లు చెప్పిన వాటిని ॥ నెల్ల సుల్లు

నిలిచెనేనియు దనుతమ ॥ ఫలము నిచ్చు

నట్లు కాకుండ నందల్ప ॥ మధికమైన

చండభుజబల మీసర ॥ గండకంప.

7

వ. ఇట్లు వివరించిన యెనిమిది దెరంగుల సుశ్చలోపల శుభాశుభవ

ర్తంబులు పరికింపు నెడనావర్తంబులు ముకుళంబులు శుక్తులు శు

భంబులు ప్రధానంబులై యుండు తదావర్తంబులు నాహంబులకు

గొన్ని శుభంబులు గొన్ని యశుభంబులు నన రెండు దెరంగులై

యుండు నవిధృష్టావర్తంబులు పదియును పదినెలం బాయకుండు

వాగంతుకంబులయిన శుభాశుభవర్తంబులు నూటపదమూటిలోన

ముప్పదియేడు శుభంబులును డెబ్బది యారు యశుభంబులును

ననబరగుచుండు తత్పలంబులు తన్ని వాసంబులు ధృవంబుల కధిదేవ

తలకు గ్రామంబున వివరించెదను.

8

పైనవివరింపబడిన యెనిమిది విధంబులైన సుశ్చలోనునుశుభా
శుభములను గనుగొనునప్పుడు ఆవర్తము ముకుళము శుక్తిశుభ

ప్రదాయకములై యుండును. ఆనర్తములలో శుభాశుభముల కల్గి
రెండు తెరంగులైన యావర్తంబులయ్యెను.

క. ఊరమున శిరమున రంధ్రో

పరంధ్రముల రెండు ॥ ప్రస్థానములో

నుత్తరమున నొకటొకటిగ

వరవాజుల పయిని దశ ॥ పదిధృవులయ్యెన్.

గుర్రమునకు 10 ధృవులుండవలసినస్థానములు. చూడు- ప్రథ
మాశ్వాసమున 11 వ పద్యము, మరల నిచ్చట నేల చెప్పబడియ్యెనో
తెలియదు.

గుర్రముయొక్క తొలుంకులందును, శిరముమీదను నుడుట
ను- వక్షమునందును.

అధిదేవతలు.

మ. పరగంవాజి తొలుంకులం శిరముపై ॥ ఫాలప్రదేశంబునన్
వరుసన్ వక్షముపై జనించిన నుడుల్ ॥ వర్ణ్యంబులో స్తుళ్లకున్
వరనారాయణ యక్షరాక్షసధృవుల్ ॥ నక్షత్రనాథాక్కులు
న్నరతాప్తుండును మందగంధ వాహుడున్ ॥ నాసత్యలుండేవతల్. 10

గీ. మొండిమస్తక హీనమై ॥ యుండు వాజి

జతలకు జెడ్డయది కడు ॥ ముట్టదగదు

మున్నుతానున్న నెలవున ॥ నున్నహరుల

మన్నిగొనికాని నిలువనీ ॥ దెన్నిగతుల.

11

చిన్నతల గలిగియుండి- నుళ్ళులేక మొండిదైనట్టి హయమును
ముట్టుటకైనను తగదు. అదిశాలలోనున్న యితరగుర్రములకు గూడ
హనిచేయును.

క. నెలవులముప్పదియునుగల

తురగంబునుబ్రతుకుపెద్ద ॥ కాలముశుభమై

అశ్వలక్షణసారము.

నిలువకులడ వేగుభములు

వెలయకయనిగొన్నిధృవులు & వెలితైయున్న.

12

ముప్పదిసుశ్శకు తక్కువయైయున్న గుర్రమువిక్కువకాలము
బ్రతుకనోపడు.

క. నెలపులువిడిచివదనులో

పలనొక్కటి విడువబడిన & పరిపాటిమొయిన్

నిలువల్లతక్కినధృవములు

గుర్రతురగము బ్రతుకువాడు & గట్టకనగునె.

13

ధృవులు చుండవలసిన స్థలములలో నున్నయెడల నాగుర్రమును
బ్రతుకదలచువాడు కట్టదగదు.

క. హిసావర్తంబులు ఫల

స్త్రీశుశుగా జేయుకొలది & నెక్కువయైనం

జూననినెవ్వగ నొసగును

గానిం ధృవుకొలది నిలుపగవలె హరిన్.

14

జనవర్తంబులను సుశ్శులేని తురగము ఫలమొదలజాలదు. ఎ
క్కువయైన నావర్తంబులు గల తురగముగూడ తీరనివ్యధనొసగును.
గాన కొలదిగా ధృవులుగలిగి హరిని నిలుపవలయును.

క. నడుముదెగి రెండుదెగవై

పొడమినధృవుగలుగువాజి & బోదోలకనే

జడుడుతెగి చెక్కు వాతని

ఒడలునదల పొత్తకూడి & యుండవలెదవై.

15

సుడినడమున తెగి రెండు చేయబడిన తురగమును సాహసించి
యెక్కువాడు చిరకాలము జీవింపడు.

క. నెలపుల నిలుపకదా పలి

వలపలిదెసకు దొలగియున్న & వలపలినుడి దా

ఇలిదెసకుజనిన హరిఘా

స్థలినిజభూవిభుని రాజ్యవిత్త ॥ చలనలుగేయున్. 16

కుడివైపున నుండవలసిన సుడి యెడమవైపునను ఎడమవైపు
ననుండవలసిన సుడి కుడివైపుననుయున్న తుగంగము యజమానుని
భసహీనునిజేయును.

శుభావర్తంబులు.

క. నెలవులనుదట బాహులతో

కలనొస కంఠతలలకేళాంతములన్

గూబలపై సరసత

గల సుళ్ళుశుభముసిచ్చు ॥ కంపనృపాలా. 17

శుభావర్తలక్షణంబుల చెల్పుచున్నాడు.

నెలవులందును నుడుటలందును బాహువులందును, నొసట
లందును కంఠతలమందును కేళాంతమందును చెవుగూబలందును
సుళ్ళుగల తురగము శుభములనొసగును.

సీ. శలవుల కేళాంతముల రెండురెండట్ల

కొలకుల పదల వీనులమెదళ్ళ

మూడుచాలుగురెండు ॥ మూడులై నెలవుల

నాల్గింటసుళ్ళున్న ॥ గల్లునొసల

అదిమూడునాల్గునై ॥ పదమూడుచోట్లను

పండ్రెండు సుళ్ళలో ॥ భాగములను

కరయుగంబునరెండు ॥ గడలనివాడ

వస్తువములమూడు ॥ వరుసనిట్లు

నెలవు లిరువదిన్ని ॥ బెటవారనిలిచిన

సుళ్ళుముప్పదియేడు ॥ శుభతరములు

తత్ఫలంబులెల్ల / తర్వాత వివరింతు

కంపరాజ భూని / లింపరాజ.

18

సెలవులయందును కేశాంతములయందును వీచులయొక్క
మొదళ్ళును.

క. చక్కగ సెలవులరెంటన్

జక్కనిరోమజములున్న / సైంధవరత్నం

బెక్కిన కాతుకులంబున

నెక్కాబమునిచ్చుచుండు / నిష్ఠార్థంబుల్.

19

సెలవులయందు రెండురోమజములు (సుల్లు.) గలిగినటువంటి
తురంగమాను ఎక్కినరాతునకు సర్వకాల సర్వావస్తలయందును
యిష్టార్థమొల నిచ్చుచుండును.

క. శుక్తులు కేశాంతములను

వృక్తములై రెండుగల్గు / వాహమునెక్కన్

యొక్తిగలవాడు విజయా

సక్తుండౌపుత్రపౌత్ర / సంపదగలుగున్.

20

కేశాంతములందు సుల్లుగలిగిన గుర్రమునెక్కినవాడువిజయ
డౌపుత్రపౌత్ర సంపదలతో తులతూగు చుండెను.

గీ. హయము రంద్రోపరంధ్ర పర్యంతభూమి

గానవచ్చిన సుల్లుమే / ఖిలములంచు

అట్టిమేఖలి నెక్కిన / యధిపుడెపుడు

మణివిభూషణ సౌభాగ్య / మహిమదనరు.

21

క. విలుతురు తురంగవేదులు

వెలయగ జెవిగూబలందు / వృషభావర్తాం

బులుగల్గుతురగ రత్నము

విలసన్నుణి కుండలాది / విభవములిచ్చున్.

22

చెవి గూబల ముందున్న సుడికి వృషభావర్తం బనాబడును.
వృషభావర్తంబుగల తురంగమును హయలక్షణ శాస్త్రసూపన్నలు
అధిక విభవంబుల నిచ్చునని త్వరితముగ విలుతురు. (శౌండుకు).

సీ. నలుమూలలనుండు ॥ నాలురోమనులుల

బాతురంతికమను ॥ సౌంజ్జదవరి

ముమ్మూలలందుండు ॥ మూడురోమజములు

తేతాగ్నివాగ వి ॥ ఖ్యాతిదవరి

మొగిదంతియైయుండు ॥ మూడురోమజములు

నిశ్రేణికాఖ్యై ॥ నిన్వటిల్లు

సంగడియై రోమ ॥ జములు రెండుండును

యమశమనామధే ॥ యంబుమించి

హయముఫాలంబుమోదనే ॥ యోవృత్తులను

దానకంబుల నాల్గింట ॥ దవరిమించి

సుల్లు పండ్రేందు ఫలమును ॥ సొరిదివిసుము

రాజదేవేంద్రయో భళ ॥ రాజకంప.

23

నాలుగుమూలలను నాలుగు సుల్కుండినయెడల శస్త్రానిని
బాతురంతికమందురు. త్రికోణాకారముగ మూడుమూలల సుల్కుండిన
తేతాగ్నియందురు. దొంతిని విధంబున మూడుసుల్కుండిన నిశ్రేణిక
యనంబరగును. రెండుసుల్లు సమీపంబుననుండ యమశమందురు.
ఈసుల్పన్నియు నొసటనుండవలయును వీరిఫలముల బెప్పుడున్నాను

క. నెన్నోసలజాతురంతిక

మున్నతురంగంబునుతమ ॥ హోత్సవకర్తమై

సన్నత ధరణి రాజ్యస

మున్నత సౌఖ్యంబు లిచ్చు ॥ నోభళకంపా !

నెన్నో సముమీద చాతురంతికమును సుడియున్న తురగమును
ను హోస్సవకరమైన ధరణీరాజ్యసుఖింబుల నిచ్చునని విలుతురు.

క. నిశ్శ్రేణిః ఫాలంబున

విశ్రుతముగు ఘోటకంబు ॥ విశ్వములోనన్

ఆశ్రీవిలసత్పరిరంభో

గ శ్రేయవిభవమిచ్చు ॥ గంపమహిళా.

25

నిశ్శ్రేణికయును నామధేయముగలసుల్గు ఫాలభాగముపై నేయ
శ్వమునకుండునో అది విభవైశ్వర్యముల నొసగుచు
ము. ఇదిలంబారగ సుల్గునాలుగు నురోభాగంబున. దిక్కులం

గడియంగాదగు రోచమానము నుము ॥ ఖ్యస్తానమందందెనా

నది శ్రీవక్షకి నామధేయముగు వానియశ్వంబుచేసూచ్చు స

మృదలక్షీశయభోగ భాగ్య విలసన్మాన్యప్రతాపోన్నతుల్. 26

ఉ. నాలుగురోమహాముల ॥ నాలుగుమూలల పేరురంబుపై

చాలిచియున్న తేజిప్రమ ॥ దంబున నెక్కడి మానవేశ్వరుం

డాలయన్ శత్రునిచయంబునణంచి తదీయ ల

క్షీలలనా విశేషసుడి ॥ కేరిగనున్ మహిళంవభూవరా. 27

గీ. సోలినురముమీద ॥ శక్తులుమూడుండు

సైంధవంబు సర్వ ॥ సౌఖ్యదంబు

దానినెక్కి శత్రు ॥ సేనల చెండాడి

విభుడు మగుడిదివ్య ॥ విభవుడగుచు.

28

ఉరముమీదను మూడుసుల్లుగల తురగముసర్వసౌఖ్యములను
ఇచ్చును. అట్టిగుర్రము నెక్కినవాడు శత్రుసేనల చెండాడి అధిక
విభవముకలవాడగుచు.

క. అంగద నామముగల్గుతు

రంగము బాహువుల సుల్లు ॥ ప్రఖ్యాతముగా

రంగ నవరత్నవిభవా

సంగతమొగి నిల్పసర్వ ॥ సంపదలొసగున్.

29

అంగదనామము గలిగినటువంటి తురంగమునకు బాహువు
లందు సుల్లున్నయెడల నానావిధరత్న భూషణములను సర్వసంపద
లొసగును.

క. దేవమణి దేవమణియును

మానవుని గళంబుజేరి ॥ మహినుండుట న

దేవమణి గల్గుతురగము

జేవేంద్ర శ్రీమొసంగు ॥ కృతిగరిం నృపా.

సీ. ప్రిసాద తోరణ ॥ వరత్రింశ.....

సరసిజ వేదికా ॥ స్వస్తికములు

త్రేతాగ్నియనుశని ॥ శ్రేణికా శ్రీవృక్ష

చాతురంతికగదా ॥ చక్రములును

కలశాంగలశుక్తి ॥ ఖడ్గారఖండేందు

వజ్రయూపాంకుశ ॥ కల్పకములు

అశ్వత్థవర్ణ సూర్యాష్ట పదాంబుజ

పాంచజన్యంబుల ॥ పగిదినుండు

ధృవులురముపైనుండె నొసలిపై ॥ నొండెగల్గు

తురగరత్నంబునెక్కిన ॥ వరవరేణ్య

డరులనిర్జించి తద్రాజ్య ॥ మనుభవించు

రాజకులదీప యాభళ ॥ రాజకంప.

సీ. కటికంక నాసికా ॥ పుటగండకరమూల

జానుమాన్యాహను ॥ స్కంధములను

అలీఖ సృక్పిండపాలాశు ॥ తాండవ

కుక్షివాలస్థూల ॥ క్రోడములను

భూమధ్య కర్ణాగ్రః | ములరెండు రైంకుగా
 కోడఘోణాసన | పోధములను
 కాకసగణనాభి | కకుదు త్రోవ్వు
 హృతనాభి గాడంబు | లొకటియొకటి
 కుష్టికముల గళల | గూర్చు జంఘుల
 నాల్గుకాళ్ళనుళ్ళు.....నుళ్ళు .
 మొగిపిప్పానమెగువ | మూగి డెబ్బదియారు
 గాని హయమునకు | మేనకంప.

32

క. చిత్తము సుడియడరాచును
 విత్తులసుడి పుత్రహారము | వీపునసుడిదా
 హృత్తమునకు సరిహరికిని
 కుత్తుకసుడియున్న హయము | గొనరాచాద్యుల్.

33

బీజములపై సుడియున్న తురగమును ఎక్కినరాతునకు పుత్ర
 వాశనమగును. కుత్తుకమీద సుడియున్నను ఆతురగము కొనుటకు
 తురంగశాస్త్రజ్ఞులు సమ్మతించరు.

చ. కటమున శంఖదేశముల | కన్నులకొల్కుల పోధగండ్రహృ
 త్పుటములకక్షిమూలముల | పుచ్చగుదంబుల క్రిందట్లన్ కకు
 త్పుటములకొక నాసనపదంబుల జంఘులజానుసంధులన్
 బటనగునుళ్ళు వింశతియు | పైననుయారుమహాగ్రహోషణుల్.

34. గ్రంథపాతమువలన యీషద్యము నశించినది. అక్షరములు
 స్ఫుటముగ కాన్పించుటలేదు. అచ్చపుస్తకమందాన్న పద్యమున
 తప్పులు మెండుగ గానంబడియెను. అందుచే విశువబడెను.

డి. కాకసమందు రోమజము | గల్గినవాజియు రాతునాజి
 నూకిక శేబరంబు మరి | నూల్కొనియుండగ జేరియుగ్రపుం

గాతుః గ్రద్ధః గరచిః కండలుః గుండలుః వీకివీకిపే

రాకలిత్రోదయిః సభయః భారవసుద్విశ లెల్లనిండగన్. 36

చ. హరికకుదంబైచుడి మహాదురితంబుగ సర్వశాఖ్య సం

హర మొదట్టు పట్టిసుడి యశ్వముగట్టిన నింటచుట్టినన్

సురలకు విప్రశుభ్యులకుఁ జూడక ముట్టక యివ్వనొప్పులే

కరిరిపుడేలు రాజ్యమున యిచ్చుడెసారగ తొలబొప్పుగున్. 37

గుర్రముల చూపుర ముండవలసిన స్థలమున సుడియున్న

యెడల నయ్యెట్టి మహాదురితములు గలిగించును. కావున తట్టి సుడి

గల తురగవిట్టమున యెడల కంటిదానినిచూడక విప్రులకీడువలెను.

తేదా శత్రురాజులను దోలవలెను.

క. కత్తోవర్తి తురంగము

నీగలంబుగల్గు యధిపతికైనన్

నాక్షేణముల వానల

నక్షత్రముగ దట్టవు యాభిభాదిపకంసా. 38

కత్తోవర్తియను సుడిగల తురంగము అధిపతికి నష్టము కలిగి
చును.

కం. ఏదనొప్ప నంపవానల

గదియును గురించుననుచు యనులెవ్వరుం

గదిసి కనువిచ్చిచూడరు

హృదయావర్తంబువాజి నెక్కందగునే. 39

హృదయావర్తమను సుడిగల తురగము నెక్కినచో శరపః
పరలజిక్కి ఓటమిజెందుదుమని జనులెవ్వరద్దానిని జూడరు.

ఉ. జానువునందు చుట్లుగల నైంధనమున్ భాదినెక్కువాడు శో

కానల దగ్గడేహుడగు యక్షణచే యదిశాలనుండినన్

మానకచోరవైరిశృప ॥ మార్గణరోగవిషాణ్ణిలాదా
ధీనునిజేసి రాజ్యసుఖి ॥ హీనునిజేయుట తథ్యమేకేకా.

40

మోకాళ్లను సుల్కుగల తురగము నెక్కినచాడు శోకదవానల
మందు జిక్కియుండును. అట్టిగుర్రము ఎవనిశాలలో మందునో యాత
డు శౌంగలచేతను శత్రురాజులచేతను రోగాదలచేతను పీడింపబడి
రాజ్యసుఖిదూరపడును.

క. వెన్నున సుడిగలతురగము

కన్నంతనె విడకయెక్క ॥ నడగుట యెల్ల

మున్నుగొని బ్రహ్మరాక్షసు

డున్న మహిజంబు నెక్క ॥ నుబ్బుటశలకన్.

41

వెన్నుపై సుడిగల తురగమును చూచినంతనే విడిచిపెట్టక
ఎక్కుటచూడేగా బ్రహ్మరాక్షసుడు నివసించియున్న మహిజమును
ఎక్కుటవంటిది.

చ. హరికకుదప్రదేశముల ॥ నశ్వమురొమ్మున జివెన్నునన్
తురగముజానుదేశముల ॥ దోచినసుల్లు మహారోదోషవి
స్ఫురణనుదాని.....జూచి జలంబుల గురిండ్ల పట్టి భూ
సురులకు దానమిచ్చిపరి ॥ శుద్ధుడుగావలె కల భూవరా.

42

క. బటువై యావర్తంబులు

కటములరెండెడలగల్గు ॥ గంధర్వము

త్కట దోషకారియది దా

కటకటములపతినిజముని ॥ కడకనుపుజుమీ.

43

గండభాగములందు రెండుప్రదేశముల సురుల తురగములు
ఎక్కువయైన దోషము లిగించవనియు శీఘ్రకాలంబున రాతును
యామ్యదిశా నాధునిపుగమున కంపును.

క. శంఖావర్తతురంగము

సంఖ్యాతబలంబుగల్గు ॥ జనపతిసేవన్

పుంఖాన పుంఖశరముల

ప్రేంఖతుగాజేసియతని ॥ పెంపణగించున్.

43

శంఖావర్తనమను నుడిగల తురంగము నెక్కిన రాతుయొక్క
చతురంగసేవలను చంపి అతనియొక్క మెపు నెప్పడల నశింప
జేయును.

క. శోకావర్తతురంగము

భీరహయకరిపదాతి ॥ బృందమునైనన్

జీకాకు సేయుగానం

గైకొనరత్తేజిరాయ ॥ గండరశాలి.

44

శోకావర్తనమను నుడిగల తురంగము గలిగియున్న సేన పర
రాజులచే చీకాకుకొందింపబడునని రాజులు అట్టిహయంబును గొనరు.

క. పండితులు ఘోటకంబులు

గండములనైననుల్పు ॥ కర్తలకునుహం

గండము లనిహయవేదములు

పండితసమ్మదముజూపి ॥ పల్కిరిమొదలన్.

45

గర్జిములకు గండభౌగములందు నుల్కుండినయెడల యజమా
నునకు గండముగనని హయవేదములు జెప్పిరి.

క. దండమునుడి గల తురంగము

భండనమున నమ్మోడ ॥ బలుదెసననుపున్

చండమరీచీవలస

స్పాండలమధ్య ప్రదేశ ॥ మార్గముదూరన్.

46

క. కోడావర్తతురంగము

వేమక నెక్కంగగోరు ॥ వెట్టికి నోరున్

మూడుట నెక్కమయనిము

న్నాడిరి హయశాస్త్రవేదుఁ డశబలకంపా.

47

కోడావర్తతురంగమును ఎక్కడలచువానికి నోరుమూయుట
చుట సంభవించును. అపజయము కలుగును. అని హయవేదులైన
వారలు దెలిపియుండిరి.

గీ. గ్రహపాతము బాణనామకక్రిముల కాహరమైనది స్పష్ట
ముగా గానుపించుటలేదు.

క. నానాపుటమున ధృవులును

భాసిల్లెడు వాహమెచటఁ బంధురరోగ

వ్యాసంగునిగాజేయుట

మోసంబది దానినెక్కుఁ బూఢుదుగలడే.

49

ముక్కురంధ్రములసమీపమున సుల్లుగల తురంగమును ఎక్క
డనదు. ఇతరురంగమునెక్కుటవలన రాతునకు రోగప్రాప్తియగును.
చింతమూఢుడైనను దానినెక్కబోడు.

క. వ్యాధులచేగడు

బాధించుచు నేత్రకూలుఁ బవరోగములన్

రోధకులు వినుడుమీరె వి

రోధముగావించుహయముఁ బూరిమిద్విముడున్.

50

నేత్రకూటములందు రోమములుగలిగిన తురంగము యజమా
నుని మనోరోగములచే పీడింపబడునట్లు జేయునని యెఱుఁగవలయును.

క. ఘోటంబుల సుశ్చుండిన

ఘోటంబుల పతులమీరిఁ బులమునణంచున్

పాటించుచుండి నడచును

పాటించిరి శాస్త్రవిధులుఁ బర్చరబాహు.

51

సులభగ్రాహ్యము.

క. ముక్కుదూలంబున నడుమున

ప్రకటితముగ రోమజంబు | పాలిట్లినఘో

టకము విభుమృత్యుదూతని

సకలతురంగజ్ఞులెల్ల | చదివిరి మొదలన్.

52

ముక్కుదూలముయొక్క మధ్యను సుడియున్న తురంగము
మృత్యుదేవతయొక్క దూతయని దలచి హయలక్షణవృత్తలు
కుదురు.

క. ఘనమగు దారిద్ర్యంబున

మునగగ నెదగోరునట్టి | మూఢుడుగొనుచో

హనుజములు గొనుచువాహము

ననుపమమగు నారాయణమీవ | లాంఛితకంపా.

53

దవడలయందు రోమములుగల తురగమును దరిద్రముగోరు
కొనువాడు తక్కు నితరుడెవ్వడును గొనడు. మిక్కిలి దారిద్ర్యమున
గూర్చును.

క. తురగంబు మీదిపెదవిన్

నిరతముగా రోమజంబు | నిజమగుతల్లిన్

నురరాజు జూడననువును

చిరకాలంబుండనీడు | సిద్ధంబధిపా.

54

తురగముయొక్కమీదిపెదవిపై సుడియున్నయెడల రాతుయొ
క్కతల్లిని స్వర్గమునకంపును.

క. పొలియంచు వాజపోధ

స్థలికిందటి మూడురోమ | జంబులలోదా

పలిసుడి పతిజనకునివల

పలిపతియన్నగనుమధ్య | భాగముపతియన్.

55

గుర్రముయొక్కముక్కుక్రిందను మూడుసున్నుండినయెడల - దా
పలినుడి రాతుయొక్క జనకుని. వెలుపలినుడి రాతుయొక్క సోదరు
ని. మధ్యనుడి రాతును సంహరించును.

క. పెదపులనుల్పు హయంబే

విధమున నిజభర్తసౌఖ్యే విభవములెల్లన్

జన్మబింబము నలరాహువు

విధమున్ననది మ్రింగుదనకు విద్వేనయెడన్.

56

రెండుపెదపులందును సుల్ఫుడరాదు. ఉన్నయెడల రాతుయొక్క
శక్తిసిరిసంపదలను. చంద్రునిరాహువుకబలించురీతిని గబళించును.

క. కందము సుడిగలతురగము

నిందింతురుతురగశాస్త్ర నిపుణులు దానిన్

డొదమును భీతిగల్గిన

మందరమనువారు నాజి మొననెక్కుగురే.

57

మూపున సుడిగలతురగమును హయలక్షణవిమలైనవారలు
గొననిచ్చగింపరు.

క. భావకులు వినుడుతురగము

గ్రీవావర్తంబు మిగుల గీడై భువిలో

నేవిధమున నారోహకు

జీవంబున తిరుగనీడు సిద్ధంబుహరీ.

58

గ్రీవావర్తమును సుడిగలతురగము రాతునకు హానిసేయుచు
పెక్కుదినములాతని భూమిలో నిలువనీయదు.

క. మన్యావర్త తురగము

విన్యాసము భర్తవంశ విభుప్రాణముపై

అన్యాయము తలచుటగుణ

ధన్యాత్ములు దానినెక్క దగగొనరెడున్.

59

మన్యావర్తమను సుడిగలతురంగము యజమానుని ప్రాణముల
—చేయదలచునని తలచిప్రాజ్ఞలైనవారలద్దాని నధిష్టింపనొల్లరు.

క. మునుచెంపల రోమజములు

గనుపట్టు హయంబునెక్క / గడుగుటయనిలో

తనభటు దానుతధ్యము

నెనుబోతును ప్రియముతోడ / నెక్కుటకృష్ణా.

60

ముందరిచెంపలపై సుశృంగలతురంగమును మెక్కుట— యుద్ధ
భూమికి భటసైన్య పరివృతుడై ఎచుబోతులనెక్కిపోవుట ముట్టిగి.
అశుభకరము.

క. తక్కగ శత్రుత్వోభము

మిక్కిలిగాజేముచుండు / మేదినిమీదన్

నిక్కంబై వాహనముల

ప్రక్కలరెండేసిసుళ్ళు / బర్బరబాహు.

61

గుర్రముయొక్క రెండుప్రక్కలయందును రెండేసి సుళ్ళుం
డినహాయము తన యజమానునియొక్క శత్రువులు మిక్కిలిగా దుః
ఖించునట్లు చేయును.

క. పట్టెడసుడిగలతురంగము

నెట్టణరణవీధిలోన / నిశితాస్త్రములన్

పట్టించు రాతునప్పుడె

జట్టించును నిర్జరీకుచంబుల కెలవిన్.

62

పట్టెడపెట్టుచోట సుడిగలతురంగము యజమానుని రణరంగ
మందు పట్టించి శత్రువుల కప్పగించును.

క. తక్కెడిరోమంబులపై

జిక్కునెడబాయనీక / చెలువంబొందం

నొక్కించు కర్తసంతతి

పుక్కిటసుడిగల్లువాజి | పోకంబగునే.

63

సులభసాధ్యము.

క. గుదేసాభింకటిశిలల

నుదరంబుల సుళ్లుచేత | నొనరినవాజిన్.

మదకుణగగడమకర్తల

నుదురామయవేదనలకు | నొప్పునజేయున్.

64

సులభసాధ్యము.

క. పెందొడలసుళ్లు వాహము

సందేహములేకభువిని | సమరావనిలో

జిందంబూడిన విధమున

బృందారక నుతులమీద | పెలుచందోచున్.

65

పైదొడలయందు సుడిగల తురంగము యజమానుని రణరం

గమున చంపుచు.

క. బీజంబులనుళ్లుండిన

వాజుల గొననొల్లరెట్టి | వారునుభువిన

త్రేజులు పుత్రశోక

బ్రాజ్ఞులజేయుగాన | పరిహారంబుల్.

66

బీజములపై సుళ్లుగలిగిన తురంగములను యెవ్వరును గొన
సాహసింపరు. ఆగుర్రములు యజమానులకు పుత్రశోకము తప్పక
కలిగించును. గావున వర్జనీయములు.

క. క్షేశయుబొందగజేసెవి

నాశముగావించుననుచు | నాగరికుని

క్షేత్రంబుగలదుగావున

గోళావర్తంబువాజి | గొనరాడెందున్.

67

గోళావర్తమను సుడిగల తురంగము పలువిధములైన క్షేత్రముల
నొందించి యజమానునకు నాశనముగావించునని పెద్దల పాళ్లు
కలదు గావున యట్టితురంగములను గొనరాదు

క. నందనులు దానుపరమా

నందంబున నుండదలచు | నరనాథుడు దా
ముందును వెనుకల

నందిరువుల సుల్లున్నహయల | నవనిగొనునే.

68

సులభసాధ్యము.

క. తక్కకమోకాళ్ళనునిరు

పక్కలసుల్పున్నవాజి

దెక్కవిజయముగలదై యనుపుని

విక్రమపడి ఘోన్నమెల్ల నిరుపమకీర్తి.

69

పద్యమునందు లక్షణము తప్పుగానున్నది. అర్థము స్ఫురింప
లేదు.

క. నాసములసుల్లుహరులం

దోషంబులు పుట్టుననుచు | తొల్లిటిపెద్దల్

వ్రాసిరి గావున దానిని

దోసంబెంచగ నెక్కరాదు | రతిరాజనిభా.

70

ముక్కుమీదను సుల్లుగల హయమువలన దోషములధికము
గా జన్మించుననుచు పెద్దలు వచించియుండిరి కావున దానినెక్క
వలదు.

క. చెనటి గళావర్తపుహరి

గొనివెరువక యింటగట్టుకొని | యుండెడియా

తనియింట మృత్యుదేవత

యనయము కాపురమునిలుచు | నదిసంశయమే.

71

గళానర్తముగల తురంగరత్నమును భీతిలేక యెవడు తనయిం
టకుంచుకొనునో మంతసియింప మృత్యుదేవత నిలుచుననుట కేమా
త్రమును సందియములేదు.

గీ. కన్నహీనుజేయ ? గాదేనిరవుతును

కర్ణరోగబాధ ? కలితుజేయు

శిశులనుశ్చువాజి ? జిట్టని చువ్వాడు

నేక్కనేలవగల ? సొక్కనేల.

72

చెవులయందు నుడిగల తురంగము కన్నధిగోహించువానిని
కర్ణరోగముచే పీడింపబడువానిగా నొనర్చుచు లేకున్న చెవులులేని
వానిగా జేయుచు (చెముడువచ్చును.)

గీ. కుష్టికముల జంఘలగళ ? కూర్చబంఘ

.....నుశ్చుగల్లువాజిజొగి

యెక్కబోవువాడు జమునిపొడగాన

బోవువాడనిరి శాస్త్ర ? విదులైనఘనులు.

73

గ్రంథపాతమున సర్థముస్ఫురింపదు.

క. తనపతియు దాను నిక్కము

ననితోపల నణగు ? ననివహర్తిహయం

బును దూషించిరి త్రికతల

మన నుడిగలవాజి చంద ? మున కంపనృపా.

74

వహవర్తియను నుడిగల తురంగము తన పతితోగూడ యుద్ధ
భూములందు గూలుదురని పెద్దలు రచించిరి. త్రికతలముననుడియున్న
వాజిగూడ నట్టియవస్థనేపొందును. త్రికతలము- పృష్ఠభాగము.

ఇవిక్షేత్రకాలఫలములు.

క. మేలుదెసగీ డిసుల్లును

మేలు ధృవుల్ గీసుచోటు ? మేల్కొనియున్న

మేలుం గీషను జాయా

సాళువ బిరుదాంక కంప ॥ జగతీనాథా.

క. పలదెసగెడు పలపైదా

పలిదెసగోడిగలమేన ॥ పృథవిచునను

శ్చైలమిన్ గీడొనరింపవు

కలియుగ కర్ణావతంస ॥ గంపకుమారా.

చ. అరయప్రదేశమధ్యమున ॥ యందుదొలంగక నిల్వెయున్న రో
మరుహాఫలంబునల్పమగు ॥ మధ్యమైన ఫలంబుమాపునా
యిరుగడలంజనించు నుడిపీస ఫలంబుడగ్గోమజం
బరుదుగ తత్ఫలంపు క్రమమాలిగ రోమజ యెన్నిజూడగల

గీ. లక్షణములును లక్షణనిర్తనములు

చూచుచోటను మేలైన ॥ సుప్లమగుల

సదృశ్యమై నయశ్వంబుగా ॥ జనునుగొనగ

కాకయున్నను దప్పున ॥ గంపభూప.

క. హరిసిదశక్షేత్రంబుల

పరిపాటియెరింగి హరులు ॥ పయిదోచినరో

మరుహాఫలములు దాకెటి

పరిహరణముజెప్పవలయు ॥ భావజ్ఞుడే.

క. లుధితమదలోభిపారగ

పరితగుణాంకిత మహాత్మ్యపబంధానన

కఠినపుష్పాదయభూరుహ

కుఠారకఠారిరాయ ॥ గుణరత్ననిధి.

క. ఉత్సవనాకాధీశ్వర

వత్సలశరణాగతామృతస్తుతపరిచా

కాత్సంక్షోభితసుఖినం

దీప్తిమతీదాన్లు వాక ॥ ధీ ప్రజ్ఞనిధీ.

81

మూలిని. సుఖవిబుధసుధామాసోమనిక్షిప్తహేమా

పశ్చిమసుభగరత్నాపాప్తరాజీకయత్నా

పకట సాధుమాజా ॥ పస్పరదారికాదా

ప్రశ్నతివికృతికారీ ॥ పారిజాతానుకారీ.

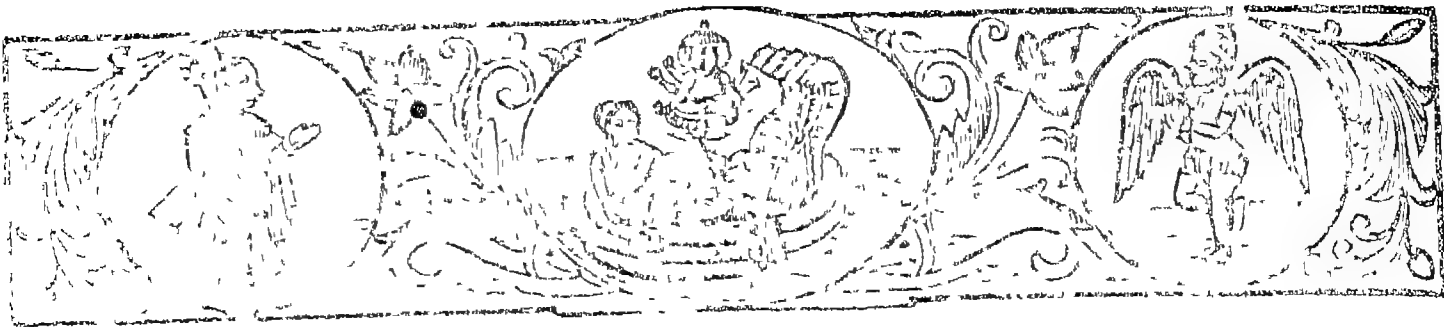
82

గద్య.....భైరవాచార్య పుత్ర మనుమంచి భట్టుప్రణీతమైన

హయలక్షణవిలాసంబునందలి అవర్తలక్షణం

బన్న ద్వితీయాంకురము.

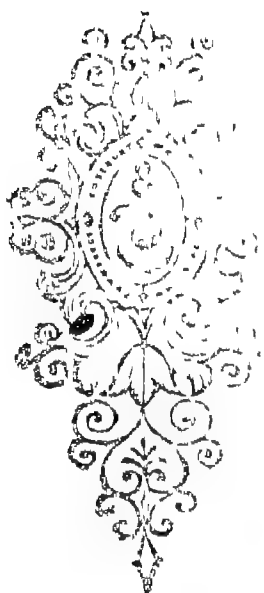

శ్రీరస్తు.

అష్టలక్ష్మణసారము.

తృతీయాంకురము.

కరకటాక్షవిజయ

శ్రీకాంతా కృష్ణరాయ / సిద్ధకృపాణా

స్వేకృత సత్వరపర

భీకరభటయూధకంప / పృథ్వీనాథా.

కృతిపతికి సంబోధనము.

క. వివరించి దశాక్షేత్రము

విభాగము లొనరజెప్పె / దను నేకపునక

చెవిజేర్చి వినుము మనమున

తవరింపగ నిదినుమి ప్రభా / పథములు రెండున్. 2

దశయన నెద్దియో తేత్రమననెద్దియో బాగుగా బోధపడు
నట్లుగా జెప్పెదను. శ్రద్ధాఘృష్టవైయాళింపుమనిమనుమంచిభట్టుకృతి
పతి నుద్దేశించి చెప్పుచున్నాడు.

సీ. అశ్వంబునకు పరమాాయః ప్రమాణంబు

వదలు ముప్పదిరెండు / వత్సరములు

పరమాయువండులో / పదియవభాగంబు

తనరారు నొకదశ / యనగబరగు

*మూడేళ్ళు రెణ్ణెళ్ళు 1 మున్నాల్లు దినసంబు
లొకదశ కలదియై 1 యొనరుచుండు

నత్తెరంగున దశ 1 లైదెగు నలువొందు

• పన్నియై తేత్రముల్ 1 పదిలమైన

• తేత్రముహిమంబుతోడ నా 1 తేత్రములను

భావలక్షణంబుల 1 భాగమరిగి

• జెప్పగాదగు తల్పి 1 మొప్పగాద

• రాజదేవేంద్రమా భళి 1 రాజకంప.

3

• హిందువులకు ముప్పదిరెండు సంవత్సరములు పరమాయువు. ఈ
2 వత్సరముల యాయుఃప్రమాణమును 10 భాగములగా చేసిన
యొక్కొక భాగమునకు దశమనిపేరు. దశాపరిణామము మూడుసం
వత్సరముల రెండుమాసముల 12 దినములు.

• *మూడుసంవత్సరముల రెండునెలల 12 దినములొకదశ.

• 1. అట్టిదశాతేత్రభాగం బెట్టిదనిన ప్రహానాధిపాతంబు తేత్రం
బై చెల్లు నిగళస్తత్యదాద్యుత్తమాంగంబులు రెండవతేత్రంబనం
బడు, వన్యగళస్కంధంబులు మూడవతేత్రం బనంబడు కడు దం
డకాకజతర్వతోభాగంబులు చతుర్థతేత్రం బై నెగడు బాహు
కోడింబులు పంచమతేత్రం బనంబరగు ఊరుబాహుకన్యక్ష్టిండ
రాహిణసూలలు నవమతేత్రంబైన ర్తిల్లు హృదయము వక్షపార్శ్వ
ములు షష్ఠతేత్రం బనంబరగు ఊరు ఖరాంతంబుగా జంఘచతు
ష్ఠమంబులు దశమతేత్రం బనంబరగు అట్టితేత్రంబులు కడపల
యట్లుగాగ గోడిగలమేన నిరక్షింపునెడ దశమతేత్రంబు నాదిగా
నాదితేత్రంబ దశమంబుగా నవరోహాకృమంబున నెన్నదగును.
కృమమున దశాతేత్రంబుల తెరం గెఱింగించెద.

క. అడుకాంభోరుహ పత్ర

స్ఫురణదురంగంబు జిహ్వా ॥ పొల్పుగ జిహ్వం

తరమునదాలు స్థానము

సురుచిరముగ జిహ్వా కాద ॥ సూనము తెలియక.

క. పరువడి వ్యంజనదంతము

నిరుణుగు మరియు నాలు ॥ నెసగగ దంష్ట్రా

కురములు నాలుహనుజాలు

నిరువదియును నాల్గు ॥ హరికి గంపనృపా.

స్త్రీ

చ. కనుగొని ప్రోధనోచన యగంబుల మధ్యను భూమి ఘోర

యెనుభయ పార్శ్వదేశముల ॥ వర్తిలు గత్తియుగంబు దానిపై

యనువగు క్షీరికాయుగళ ॥ మారసిచూడ దురంగజాతికి

దనరిన నాసిహహనుప ॥ దంబుల సందుల గండపాలిక.

క. పలువరుసకు గప్పినవి

నలకడ నోష్ణములరెండు ॥ నవిగూడి సం

దులు సుశ్చువమునగు(రెండు) తే

జలకథరోష్ణముల క్రింద ॥ చుచికం బధిపా.

గీ. గండఘోతాంతరమునువ్వ ॥ మండలంబు

అశ్వపాదంబు లరయగ ॥ నశ్వములకు

కన్నులచ్చారు దానిపై ॥ కార్తిమిరి

మహితవిభవేంద్ర కంప ॥ మారచంద్ర.

స్త్రీ హరునకు నక్షిప ॥ త్సౌవృతంబాశుక్ల

మండలం బాశుక్ల ॥ మండలంబు

మధ్యంబునకు కృష్ణ ॥ మండలంబాకృష్ణ

మండలంబులకును ॥ మధ్యదృష్టి

మండలం బాహ్యస్థి ? మధ్యభూనిర్ధంబు

... ..

అకనీ వికముట ? యాతభాగంబుల

... భాగంబులనుగండ ? మతిశయిల్లు

... నేత్రియుగళిమిది ? కేత్రికూటంబులు

... పొసగుదానిమిది ? భూయగంబు

భూస్త చాంతములను ? పొలుపొందుఫాలంబు

దానైస్థువంబు ? ధరణివాధ

గీ. స్తువపదంబుమిద ? సురుచిరమగుచుండు

శిరముదానివడం ? జెవులుజెవుల

నెనుకపదయుగంబు ? విలసిల్లుశిరములు

ఖిటములబ్జవయన ? ఘనముగాను.

12

క. రూపైకటముచాంతన

మీపంబున శేఖయుగము ? మీకాశినిలుగా

నేపాడు శేఖకటముల

వైపరిఘాజులమరు ? బర్బరబాహు.

13

గీ. ఘాటగండస్థలములను ? గదిసివెలయు

బాహ్యబాగంబు హనువులై ? పరగుచుండు

కంతహనువులసంధిని ? గళమువెలయు.

14

క. గళవక్షంబులనడుమను

పొలుపగుకంతంబుకంత ? మూలమునకు వా

జలువారు బాహులుమధ్యను

వలవదు కోడంబుకింద ? బాహువులమరుక.

15

సీ. బాహుల వెలుపల ? పరుగుజాంగలములు

జాంగలలముక్తింద ? జానులుండు

కిదాములువెలపలు ? కిదబొత్తికములు

మసలు జానుగుల ? సందరముల

జానులకిందట ? బాఘుల జంఘుల

వెలుపటిదెస గండి ? వెలయుగములు

బాఘులకిందట ? ర్చుబులకును మీకు

పడినాస్త మొనకు ? స్మరిసగమును

బనరు గార్చుబులన్ననన్య ? మనగిరాంబు

పాలుచుగీర్చుబులకిందట ? చుస్తికంబు

దానికిందటఖరసంధి ? చానికింద

శ్చిరముతరువాత నఖిశిఖి ? నరవరేణ్య.

క. ఖరతలముననిమ్మదేశ

క్షరమైకుందూకి వేయు ? సక్షి కరమె

ఖరులు వెలుపలపార్శ్వము

కర మొప్పగకంపభూప ? కాంతామదనా.

మ. కరమూలంబులపృష్ఠ పార్శ్వములగ ? క్షస్తానముల్ సొల్పద
త్కరమధ్యంబునగోడపీఠమనురుక్ ? తత్కొడపీఠోదరాం
తరమధ్యంబునహృత్తంబువెలయుం ? తన్నాభిమధ్యంబునన్
గర మొప్పజధరంబు ప్రక్కలను జ ? క్కన్నాభిమధ్యంబునన్

క. ఉదరంబిరుపక్కియలన్

బదపడుగోష్ఠములుమధ్య ? భాగస్థమపై

ఉదరతనాభీనుధ్యం

పదమైరోమానివెలయు ? సాళువకంపా.

క. కరమూలంబులవెనుకం

గరమరుదుగ పార్శ్వముగము ? గ్రమమున కుక్షి

స్ఫురణమగుక్షేమూలము

తిరమగుచుంగానకుధరంబు / తేజులకమరున్.

20

ఉ. తిన్ననికుక్షేమూలమున / తేజులరంధ్రయుగంబుకిందటన్

బన్ననిరీతినుండునుప / రంధ్రములందు తురంగజాతికిన్

పన్నుగకంతపార్శ్వముల / పైకొసవన్నెలునిల్పుచుండగా

సన్నుతిజాన్మకీతిలక / సాళువకంప నృపాలమన్నధా!

21

మ. హరిరత్నంబుసముత్తమాంగభుజ మ / ధృష్టానసంప్రాప్తమై

కరమొప్పగుసుగ్రీవగ్రీవమునకు పై / కంతంబు కంతంబుపై

సరిగేశాలిశిరంబుసంధి వెనుకన్ / జెన్నొందకేశాంతముల్

సరసోదారకుచారకపన్నవతి / చాళుక్యచూడామణి!

22

క. కేశాంతస్థలములయ

ఖాన్యంబగువహపదంబు / లావహయుగళి

దేశము గదియగప్పని

దేశముపైగాకసంబు / తెలియునుహరికిన్.

23

క. పరువడిగాకసముకుపై

బరగున్కకుదంబుతన్ని / బాధమువైచో

సరినొప్పుహంసఫలకలు

అరుదుగహంసముల వెలికి / ననువుగనుండున్.

24

చ. హరికకుదప్రదేశమున / సంతరమానముమానసస్థలిన్

పరిసరవర్తిపృష్ఠతల / బంధురపృష్ఠతలంబు చెతనుం

బరగుతికస్తలంబలిక / పార్శ్వమునంజఘనంబుబొల్పుగా

నరసుతకీర్తిదౌభసుగు / ణాధిపకంపకుమారమన్నధా.

25

క. పదపడిపుచ్చచ్చన్నము

గుదదేశమునుండునడుము / గుదమధ్యమూనన్

గదిసిన శేఫళివాజికి

పదపడియున్న భయపార్శ్వ / బాసటముందున్.

26

సీ. పాసలంబుకుక్రింద / భాసిల్లురోహిణి

సంధులగుదముచా / ర్శ్వములయందు

సృక్పిండయుగళంబు / చెలువొందునూరువుల్

వానితోనడ్డము / వానిమోల

తగమోచాచువగండ / పార్శ్వంబులూరువు

ల్యక్రిశుక్తునిల్లు / వానిమీద

నెదరివక్రిశుక్తుల / నిజమధ్యహాకిని

రెండుచాతంబులై / యుండకొలది

స్థూలమోహిను వక్రిమా / శుక్తులకును

వానిక్రిందటనుదిగ / ద్వయమువెలయు

నాదివినినట్లు ముందరి / పదములకు

రాజమదారనాభళ / రాజకంఠ.

27

ప్రవాళలక్షణము.

క. కరచూరకకుదములకును

ఖరకుప్పిక జానుదేశ / కూర్పంబులకున్

పరిమిలెమారంగుళములు

పరికింపగ గంఠభూప / బంధునిధానా.

28

క. కాలవని గళస్తముల

పొడవున యంగళము / మొగిదంష్ట్రములన్

చెలువుగ జాడగనొప్పుచు

తలపంగా నృపసమూహ / ధరణీనాథా.

29

చ. విసవిసనైనతామదళ / వీధియునాలుగ యున్నయంచు కున్

బొసగినయంకుళంబులవి / ముప్పదిరెండుగడంగ

లసనగు...వర్తిషదము | పాటినట్టివై

ఘసలుగరారి సాళువస | మంచితగంప నృపాలభీమణీ.

౩౯

౩. పరువడేప్రప్రపానపద్రము

కరుణాంబుడు కక్షలంబు | కటశంఖములన్

తురగములకు పరిమాణము

లరంగునైండంగుళంబు | లాహవభీమా.

౪౧

౪. పటువగులోచనంబులును | పద్మదళంబులు సృక్కునాసికా

పుటములు నశ్వపాతములు | పోధగుదంబుక కూదరంబునన్

చ్చటనగుసంఖ్యయనంబడు | నశ్వజాతికిన్

భటభుజవక్త్రవర్తునమి | తంబులుజూడ బదారునై చనున్.

౪౨

౫. పదహస్తయుగనాభి | పాయూపయోష్ఠంబు

చతురంగుళంబులు | సప్తలకును

వ్యంజనదంతముల్ | నారంగుళోన్నతు

లట్టహానవ్యంబు | లశ్వములకు

ద్వాదశాంగుళంబులు | దనరారుహృదయంబు

కుక్షిదేశంబిట్లు | ఘోటములకు

పోలంగనిరువది | యారంగుళంబులు

జతురదేశంబొప్పు | సైంధవముకు

తనరరంధ్రోప రంధ్రము | తెనిమిదంగు

శములు పంచాంగుళంబులు | నిలుచునూరు

నేబదంగుళములగుచు | సొబగుమీరు

ఘనతరాధివచాళుక్య | కంపభూప.

౪౩

౬. అణుప్రమాణంబును | యంగుళితయమును

వనరనల్లకాడె | హృదయవీధి

అమరంగతద్దేశే ॥ మంగళంబులురెండు

నోష్ట్రలో చదములు ॥ యొకరునట్లు

అననంబగుముప్ప ॥ దంగుళాములుయుండు.

34

పద్యము పూర్తిగా లభింపలేదు

చ. కడగిఖురాగ్రీమాదిగను ॥ కాకసదేశముదాక గొల్వగా

పొడవు శతాంబుళంబునయి ॥ పొట్టుగను తరుమైన

వదుమునజూప మధ్యమగు ॥ వాజికిదొంబదియంగుళంబులై

యడయగ నీచయశ్వమున ॥ కంగుళసంఖ్యయెనంబదెచనక. 35

చ. హరులప్రపానపాళిమొద ॥ లై తగువర్తికగాక చూడనూ

రువదియంగుళంబులగు ॥ నెక్కడమధ్యమునంతకంటె ని

... ..

నిట్లరువదియంగుళంబులగు ॥ నయ్యది శేష్టముకంపభూవరా. 36

క. పొడవునకు తగిననిడుపును

నిడుపునకు దగినవలము ॥ నేడదిగూడం

గడునొప్పులక్షణంబులు

యడరినయదియశ్వరత్న ॥ మదిగంపన్మసా

37

క. వదనంబునకును వర్తిక

సదృశమై యుండవలయు ॥ జఘనంబునకొ

ప్పిదమై వరపురకెనయా

పొదలగవలె హరికికంప ॥ భూపాలమణి

38

ఇతిఃప్రమాణనిర్ణయః

వ. ఇంక వయోజ్ఞానం బెట్టిదనిన.

39

ప్రమాణలక్షణ మెఱిగించిన పిమ్మట వయఃపరిణామముల
జెప్పెదను.

సి. జన్మమాసంబున / శనియుగమువడయు

పొడమిరెండవనెల / పూర్ణమగును

మధ్యమద్దంతయు / గ్నోబుమూడవనెల

సోడమి నాల్గవనెల / పూర్ణమగును

పారిషత్తుపుజోడు / పరగనేనవనెల

పొడమి నారవనెల / పూర్ణమగును

తెలుపువేడవనెల / పాలుపారుక్రిందట

మొదలనుగానెని / మిదవనెలయు

నవదశమాసములును చా / పెదవిక్రింద

మీదిమధ్యములు దెలుపు / మీరినయిలు

బదునొకండును పండ్రెంట / గోడిగలకు

బారిషత్తుము లట్లగు / మారచంద్ర.

40.

చ. క్రిమమున నొక్కయేడునత్తు / రంగము శాబసమూహికెల్లదం

తములు సమస్తముల్ ధవళ / తామహిమందవరారుచండగా

నమరుగపాయవర్ణమున / రెండవయేట...న

త్యమలయశోవిభూషిత న / మస్తదిగంతరకంపభూవరా.

41

తురంగశాబకమునకు యొకయేడు నిండునంతకు దంతంబులన్ని
యును దోచుటయెగాక యవి తెల్లనైయుండు రెండువత్సరముల క
య్యవి కషాపురంగుగలిగియుండును.

క. మూడవేటను నద్దశన / ములు చతుర్థ

హాయనంబున మధ్యదా / తాంకురములు

పంచమాబ్దాబునను బారి / పక్షయుగము

సారిదిబడి వచ్చుపిల్లల / కరనయధిప.

42

మూడవయేటను దశనంబులును, నాలవవత్సరమధ్యంబున
మధ్యదంతములును అయిదవయేట పారిషత్తుములునుదోచు.

క. పదపడియదశయంచున

రదనంబులు నాలుగేండ్లు / పృథమంబదిగా

గదియును వ్యంజనముతో

మ్మిదియును మూడేసియేళ్ళు / నిదియొక్కొకటై. 43

పండ్లుతోచినవత్సరముగానక మరెనాలుగు వత్సరము గడచిన
పిమ్మట వ్యంజనములు పౌరంభమగును. ఒక్కొక్క వ్యంజనము మూ
డేండ్లుచొప్పున తొమ్మిది నడచును.

ప. అదియెట్లనిన కృష్ణవ్యంజనంబును మఱి కావ్యంజనంబును శంఖివ్యం
జనంబును - లూఖిలవ్యంజనంబును చలనవ్యంజనంబును పతనవ్యంజ
నంబును... ననందొమ్మిది దెరంగులైయుండు, తరంగమవయోజ్ఞాన
కారణంబులై యొప్పతద్యంజనంబులు వేరవేరవివరించి జెప్పెద.

1 కృష్ణవ్యంజనము 2 మఱి కావ్యంజనము 3 శంఖివ్యంజనము
4 నులూఖిలవ్యంజనము 5 చలనవ్యంజనము 6 పతనవ్యంజనము అని
తొమ్మిదివ్యంజనములుండును. ఒక్కొక్కటి మూడేండ్లు నడచును.

నవవ్యంజనంబులును జెప్పి యొక్క వ్యంజనరూపంబును వేరు
వేర నిరూపింతునని జెప్పుచున్నాడు.

క. తనభాయగకృష్ణవ్యం

జన యారవయేట బుట్టు / నద్దశసయుగం

బున నేడవమధ్యంబున

మొనయుహరిపోరిపక్ష / ముల నెనిమిదియున్. 45

కృష్ణవ్యంజన నిరూపణము.

గీ. అశ్వరత్నంబు మునుషళ్ళు / హయమునడిమి

పశ్చతురంగముకడ పతి / పశ్యకడను

కృమముతో నవమాదివ / ర్షములమూట

హరిణివిలసిల్లు రాయచౌ / హత్తిమల్ల. 46

హరిణవ్యంజనము.

శా. సద్వంశాదిమమద్యదంతములు కా చచ్చాయవక్షుంబులు
చందంబొంద్రశయఃపరీరసదృశః । చ్చాయాసమోపేతమై
పొందుంబుదశవత్సరంబు మొదలై । పోలంగశుక్లాభిదం
జెందుంమూడు సమంబులై వరుసతో । నై కాకు నారగ్రణీ. 47

శుక్లాభినవ్యంజనము.

శా. ఆదిమధ్యావసానదం । తాంకురములు
కదలికాదూప్రమైతగ । కాచ మెరయు
పంచదశ మొదలును పోడ । శాబ్జములను
దశనలాంఛనములుగంప । ధరణీనాథ. 48

ఉత్సాహ. మక్షి కాభిధాన మరయ । మక్షి కాసమానకాం
త్యక్షయంబు శ్రీఖిసదృశః । మగుచుమెరయుశం
ఖనై లక్షణమున నలూఖిలంబు । పరగుబల్లువృత్త
నై లక్షణములు చలనపతన । లక్షణంబులట్లగు 49

మక్షి కవ్యంజనము- నలూఖిలవ్యంజనము.

శా. పుష్పంబై మహిసత్వసంపదగడుక్ । బొల్పారి తేజోగుణో
త్కృష్టంబై కడుదూరభారవహమై । దీపించుకృష్ణచ్ఛదా
దక్షాభంబుల రూపసంపదకడుక్ । బొల్పారు మంగుక్ మహా
స్పష్టంబైన తురంగమంబు హరిణాం । స్వారంబుకంవాధిపా. 50

గీ. పొదపొదమూడేళ్ళును నిడు

పొదను నాలవయేట... నెమ్మొకటక్

గడునయిద వేటదృడమగు

గడుకొని వారిబలములను । గంపకుమారా.

ప. వర్ణలక్షణంబుల దెప్పుచున్నాడు.

వివిధవర్ణముల లక్షణముల దెలుపుచున్నాడు.

53. ఈపద్యమున శించినది. రెండుమూడు మాత్రులలో లేదు.
ఉన్నదానిలో తప్పులు మిక్కుటముగా నుండుటచేతను అక్షరము
అధికముగా లోపించుటచేతను విషవబడినది.

క. అచ్చపుదెలుపును నలుపును
బచ్చయుగడువొప్పుననుచు | బాధింపంగా
నచ్చపడనాల్గుదెగలై
యిచ్చలును సుధవర్ణ | మెసగుక హరికి
చిత్రవర్ణమను వర్ణము.

54. ఈపద్యమున శించినది.

గీ. బ్రహ్మమున యక్షశమనవై | శ్రీవణశక్తి
సత్వమువలన శుద్ధ | సత్వములగు
సత్వులకు బరికింపగా | సౌఖ్యదములు
రాజవాహిడములు నాభి | రాజకంప.

క. కామకోధంబులచే
పామరములదగులమడక | నూడరిదగను
ద్దామసుఖంబులనుచు సభి

రామంబులు నిజముసత్వ | రాజోత్తంసా.
శుద్ధసత్వముల నిరూపించుచున్నాడు.

క. మదమోహద్వేషాల
మదిలోనూహింపనీక | మహనీయగుణో
స్పదమై రుచిమైయుండెడి
యది దామునిసత్వమైన | హరికంపనృపా.

గీ. సంతతమస్మధకేతా
చింతాకృత్తచిత్రవృత్తి | చేవెలయుచున

త్యంతిక్షాదలక్ష్యే

కౌతలగు తనకెపుడు సత్వ ॥ గంధర్వములకా.

59

క. నిరుదృశ్యతేజో విభవా

దరద్రువా గడునొప్పుమీరుగం ॥ ధర్వముదా

పరికింపబడనిసత్వము

ధరణిరసనీయభావం ॥ ధరణిజరాహా.

60

గీ. మధిసత్యమహా ॥ మాయాప్రసంగమై

కౌరవ మధ్యసత్వ ॥ ఘోటకంబు

వాటకంబులచేత ॥ నద్వరములమెచ్చు

యక్షసత్వమైన ॥ యశ్వమధిప.

61

ఈయారును సుద్ధసత్వములు-ఇంక మధ్యగుంబుల జెప్పెద.

62

పైనజెప్పిన యారును సుద్ధసత్వములు. యందు మధ్యముల వున్నను.

గీ. అనురవైశాచిప్రేతరా ॥ క్షసభుజంగ

క్షక్షసత్వములనదగు ॥ భౌవములను

ప్రబలనిస్వనములవారు ॥ రాజసమున

మధ్యగుంబులు ననగ స ॥ న్ముతికినెక్కె.

63

సతతకోపంబును ॥ శౌర్యగుణంబులు

వదలు సత్వంబునై ॥ తేయవాజి

నశుచిత్వభీతియు ॥ నాహారశక్తియు

చెన్నొందువైశాచ ॥ సత్వహయము

బహ్యశయనుదస్వ ॥ భారభావితయును

సత్వహీనయు జిత్వ ॥ సత్వసత్తి

నిద్రాశుప్రనుచూడ ॥ నెరిదిండిపోతును

క్షణసత్వనామంబు ॥ సైధవంబు

సంతతాశనమైదున ? చాపలంబు

...శాకుంతలసత్యత ? కంగమంబు

చాపలంబును దోషంబు ? సాధ్యసనము :-

గలభణిసత్వవాహంబు ? కంపనృపతి.

66

చ. అలసటభీతిజాడ్యమాను ? నాకటిపెల్లును మీదిలావునుకా.

వలవడుచున్న హాసములు ? వాసనసత్వములెల్ల వేళలకా.

జలములమీద వేడ్కగల ? సైంధవరత్నము భుక్త్యసత్వమై.

యలజడివిద్రుమానని హ ? యంబులు బున్వెలిగుడ్డసత్వములో.

65

జ. ఛాయాలక్షణ మెట్టిదనిన

66

ఛాయాలక్షణముల తెరంగెఱిగించుచున్నాడు.

అ. అసనంబునడుమ ? నంబుజభౌంధపు

గదిసిమేనురాజి ? శిష్టిసంస్థలు

సప్తిమేననున్న ? సకలలక్షణములు

చాయగప్పునసరి ? సాళువారిక.

67

ఆ. పార్థివియినబరగు.....

వారణమనగ మది ? వాయువనగ

.....పైదుదెరంగుల

వేరువేరువిధుల ? విస్తరింతు.

68

పాదభాగములు నశించినవి. అర్థము ద్యోతకమగుట లేదు.

మ. వివిధంబైన విశేషవర్ణములచే ? విఖ్యాతమైకోమల

త్వవిభాతిం దనరారుకన్నులకును ? త్సాహంబు సంధింపరూ

పవిశేషంబునహించి నిశ్చలగతిక ? భూవ్యక్తమైయొప్పు

పార్థివకచ్ఛాయహ యంబుమేల జయ శ్రీ ? దానాంశకంపాధిపా.

ఉ. తోయజమిత్రీనూత్నరుచి ? తోడులతాగుపద్మరాగర

త్నాయితకాంతితోగలయ ? నాడియలంతుకడినొప్పుగాం

నేయపుకన్నె నవ్వికడు & గెంపునహించి వెలుంగుచూడనా
నేయవిశిష్టమై నురికి & గీర్తివధూవరగంపభూవరా.

70.

సారపునీలమేఘమునూలు & చాయలచాయలబోననాడియుం
భోధుహళోలద్యుతికి & బొమ్మలుపెట్టి ప్రసన్నమైనకూ
హృదుచిరప్రభానముల & బోరజయించి మనోహరాకృతిం
హరణమొప్పు మీరునది & వాజులకెల్లగుమార మన్నధా.

71

కృ. తుయెడచపలత్వమునను

బాంకుకవర్తిల్లుపరుష & భావమునైజం

బైయుండు ఘోటకమునకు

రాయడకడుసంద్యమగుచు & దగకీర్తినిధి.

72

క. నాభళియల్పంబై గగ

నాచ్చాయసనాథయైన & చంచత్కలనా

నైభనము చొప్పుగలయది

యబ్బంగి తురంగములకు & నాయంబరయక.

73

క. రేపును పడమటిజామున

నేపుననుదరమున దృప్తి & మెయిననువేశం

యాపుగ మెయిగరచిన హరి

యఃపోవగ జాయుజూడ & నగుకంపనృపా.

74.

ఆ. చక్కగాకనున్న & సొవ్వంబుగలరీతి

వక్రమైనమొగ్గ & వడలకున్న

వాలవిషయమైన & వదలకసంకీర్ణ

గతులకీడుహరికి & గంపభూప.

75

శుద్ధగతికి.

చ. శరభమురీతివెద్దపులి & నాడునగోవుషభంబుజాతిగే
శరివలెరాజహంస వరుసంగతి నుష్టమురీతి మత్తకుం

జరమున భౌతిచానరము & జాడమయూరములాగునకావనో
హరగతినొప్పు తేజి విజయప్రదమాభిశ కంపభూవరా. 76
గంధలక్షణము.

శరభమువలెను పెద్దపులివలెను అను యెద్దు సుహృదువలెను
రాజహంసవలెను ఉంటువలెను ఏనుగవలెను కోతివలెను నచులివలె
ను మనోహరమావము కలదై యుండు గుర్రము విజయప్రదము.
ఉ. ఆననభాగముందు నయినాబ్జముగంటున వాసికంబునన్.
వీనులమేనిపైజెమట & నీళ్ళును సూత్రపురీషజాతియన్
రేనియనాఖ్యజుగ్ధకము దేభమదాంబినిపుష్పగందయుల్
శ్రానినదానిసౌఖ్యముగు & భూస్థలినా భశకంపభూవరా. 77

ముఖింబునను నేత్రములయందును ముక్కునను వీనులందు
నను శరీరమునందునను పుట్టిన చెమటనీళ్ళును.

ఆ. మత్స్యమధికకూర్మి & మామగళలభోరు

ఖరవరాహశునక & గంధమైన

హరులు చుట్టలు..... & యనయంగనౌధిభి

ప్రభునితన మకంప & రాజతిలక. 78

చూడన పాదంబున గొంతభాగమున నమునర్థస్ఫురింపజేయు క్రి
యాపదము పోవుటచే యర్థముదోపదు.

శా. వేణుకొంచ మృదంగదుంధిభిలస ద్వేవేంద్రనాగోల్లస

ద్వీణావాదమంజునాదములకుంబ్రీయ్యంబులై యొప్పు

నిక్వాణంబుల్ గలవాజి యిచ్చుపతికి & కళ్యాణముల్ కంపనా

క్షోణీపాలక సుప్రతాపశుభముల్ & స్తోత్రైకపాత్రంబులన్. 79

వేణువు క్రొంచము మృదంగము, దుండుభిస్వర్గలోకసంబంధిక
మైన వీణ మేఘము మున్నగువానియొక్క సుశబ్దములననుకర్ణించురవ
ముగల తురంగము యజమానునకు సకలకల్యాణముల నొసంగును.

క

అ. * * * * *

జ్ఞాతనూరపంది / జాతినినుష్ట్రము
కనీరవముసేయ / కాంతిచెరుచు.

80

పుండ్రలక్షణము.

నశించినది. ఊరపందివలెను ఉష్ట్రము-(ఓంఠ) వలెను ధ్వని
నీయుగ్మర్రము యజ్ఞమూనిని ప్రతిభ జెరుచును.
చ. ఉడుగకకర్తకుంమిగుల / నొప్పవిడంబుతురంగమంబు బొ
లెడతెగియున్న ప్రోవుకడ / కక్కకయుండిన మోణకద్దమై
నిడువకయున్న కొరెవలె / ప్రక్కనయన్నిక జంపుభావము
పొడమినభావశృంఖలల / వొలినచిత్రపు రూపుదాల్చినన్. 81

ను. చెలువంబై యలశంఖుచక్ర కలశ / శ్రీవక్షుఖండేందు ఖ
ద్గలతాష్టాపదవేది కాంకుశపతా / కావజ్జికూర్మీగదా
కలితాదర్పణతారనీరజ శుభాకారంబులై యొప్పువా
జలతాస్థలినున్న బొల్లుపతికిన్ / చేకూర్పు నిష్టార్థముల్. 83

క. స్వస్తరుణీవిలసనస

త్కస్తూరీవల్లికా వికాసగ్రధిత

ప్రస్తారనూత్నస్తబక

గ్రస్తాహితవీరయోధ / ఘంటానాథా. 84

క. త్యంకారపూర్ణనిష్ఠుర

హుంకారవిదారితోధి / దోర్వీర్యధను

ష్టంకారనిజ శత్రుగులా

లంకృతపదపీఠ యోభాశప్రభేతనయా. 85

అశ్వాసాంత పద్యములు గద్యము.

హయలక్షణవిలాసము.

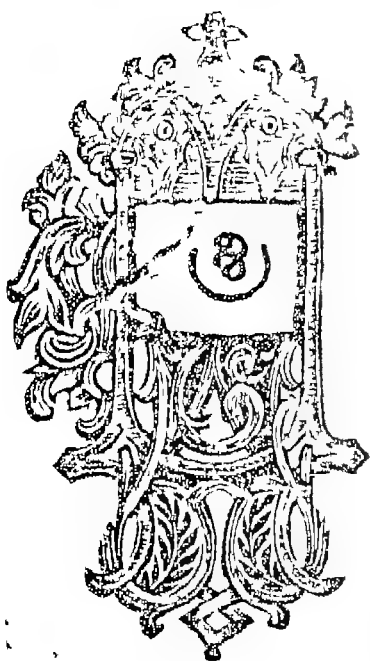
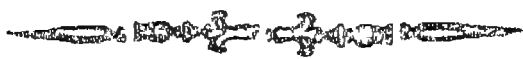

శ్రీరస్తు.

అశ్వలక్షణసారము.

చతుర్థాంకురము.

తవక్షస్థలభవన

స్థితజరర నిరూపమాన శ్రితహృదయాజ్ఞా

సతతదయాంబుధియాధళ

క్షీతిపతిపంపాధినాథ చిరకీర్తినిధీ.

కృతిపతిసంబోధన.

క. చతురత హయములయెడల

ద్భుతరత నిరాప్తమహా దోషంబుల్ న

న్నుత గుముతన్నామ

స్థితీయునుతత్పంబు తెలియ జెప్పుచువరుసన్.

2

హయములయందుగల వివిధదోషములను నిరూపించెదని గ్రంథకారుడు కృతిపతికి జెప్పుచున్నాడు.

వ. అవియెవ్వయిన నిశువు విప్రునిషమశుక్తిదంశులును కరాళరూఢ కలితదంతులును వికారసారమేయసూకర బిడాల దంతులును దంతార్థశంబులును యింద్రిమద్దీకకు జ్ఞానకార సదయావర్థులును చిత్రోమతుబాందులును యేకాండ త్రిముష్ణులును మర్కట నూర్జాల యేకపింగళియు జటామిశ్ర సీమంరస్తాలు జివ్వాస్పక్వ

ధరప్రధమోహనంబుచు దీప్తపుచ్ఛంబుచు దీప్తపుచ్ఛంబులును
 నిసునీల గ్రేచనపుంసకులు - ప్రేతోపనీతగంధంబులును అవఖం
 డంబులును శ్రీరసాలమూర్తాలపాదులును దగ్ధచమోపనీతబంధులు
 ను కందుక నేత్రలలాటలిప్తజిహ్వావేములుచు గరళంబువీ కేశదులును
 చోషేనప్తవ్యస్థివంశ భంగులును కేశ వాలంబులతోడంరాశి జనిం
 చినవియును దివాజాతంబును అమలయు పుట్టినవియును పెక్కొక
 గర్భంబు ననేకపారంబున జన్మించినవియునుమహాదోషంబులయ్యె
 తల్లక్షణంబులు తత్సలంబులు వివరించెద. అందు దంతదోషంబు
 లెట్టివనిన.

విషమశుక్తిదంతలును కరాళిరూఢకలిత దంతులును కుక్క
 పందిపిల్ల మున్నగు వికారజంతువుల బోలినపండ్లు కలవియును.

సీ సులపులైవందిజ్ఞ / జొంపల నడగొరికిన

పనదప్పియెడపండ్ల / పగిలినున్న

లెక్కకుదరిగిన / యెక్కువైయున్నను

చిప్పలబాగున / మొప్పకున్న

మొదళ్ళవేరొందు / మొలచినవిలిగిన

పదివచ్చిపంతనే / వమునబడిన

సారమేయబిడాల / చజలదంతంబుల

కెనయైనబాగున / మొనసియున్న

యట్టిపండ్లున్నవాజుల / కట్టరాదు

భవ్యచారిత్రనలలిత / పద్మనేత్ర

శత్రునిర్భరరాయ వేళ్యాభుజుగ

రాజకులదీపయోభవ / రాజకంప.

లెక్కింపగా తక్కువయైయున్నను ఎక్కువయైయున్నను చిప్ప
 లవలె నుండకున్నను దంతముల మొదళ్ళను యింకొకదంతము మొల

చినను దిరిగినను కుక్క పిల్లిమున్నగు వానిదంతములవలె నున్నప-
యాగుర్రములను శాలలయందు గట్టరాదు.

- క. పరికింప నల్లపండ్లకు

హరిషామంబసిత దంతినరుదగగేవా

స్ఫురదురునానాసంప

ధ్వరవిఘటనకారిగాన | వలదదినిలుపక.

గీ. పంక్తిచక్కగాక | పండ్లుబోన్కివెలికి

పెరిగియున్నయదియు | విషమదంతి

బిలుపజనదుదాని | నిలిపినయాగదా

పుత్రశోకవహ్ని | పొగలజేయు.

పండ్లవరుస చక్కగానుండక పండ్లుబోనికి పోయినట్లుగాని
వెలికివచ్చినట్లుగాని ముందునకు వెనుకకు బోయినదానిని విషమ
దంతి యందురు వినయదంతి వినయదంతి సమయము దంతములులేనిది.
అట్టిగుర్రము నిలిపినవానికి పుత్రశోకము కలుగును.

గీ. కశునకదంతియనగ | సోదిగాజిప్పలు

పెట్టినట్టిపండ్లు | పెరిగియున్న

హరిషామనాచుధేయ | మధిపతినాకవి

నీరువట్టుచేత | నెరుగుపరచు.

గీ. మిత్రభయముసకల | శత్రువృద్ధియుజేయు

హీనదంతము కుదమైనవాజి

నీయధికదంతియైన | యావాజిప్రజలతో

విభునిననుచు జనుని | వీడుచూడ.

తక్కుపండ్లు కలిగినహయము మిత్రులవలన భయమును
శత్రువులవలన పీడయు నెక్కువజేయుచు ఎక్కువపండ్లు కలిగినతురం
గము ప్రభువును యాతనిప్రజలను యమునిచూచుటకై పంపును.

అశ్వలక్షణసారము.

69

నాడనుత్తవా | ధరములలోనొక్క
 యేడనాడిపొడవైన | యదికరాళి
 పనుష్కదిగోళాం | కుశపంక్తిరీతిదం
 తాలుచెప్పడిన కరాళిదంతి
 పాటి నెడవెట్ట | పండ్లశివచ్చిన
 హయమునామంబుదంతార్గళంబు
 క్షిప్తియునువచ్చి | బలువైనయున్నచో
 మొసలిపండ్లున్నది | మూఢదంతి
 హయములు తమకులమెల్లవణచి
 లగదలనీ పగరతో | బరచియలచు
 పండ్లును నల్లని పుష్పిపండ్లు
 గువాజులు తగవెందు | కంపభూప.

9

5. అరయంగా హరియూడయుగ్మయు దానై దేండ్లునుందోపపెం
 దొరగింగాంచి రతిక్రియా కలనకు | దోగింపకున్నేని న
 త్తురగంబెన్నగ నిండియవృద్ధియదిదా | డుష్టాత్మయైకర్తని
 గ్జరగోకంబున కన్నిపుచ్చుత నవంశంబుం సహాయంబుగన్. 10
 ఏకముష్కంబుల | ధీగుణతత్త్వాం

కాలునిపురికి వేగంబయనుచు
 వివిధవర్జాదులు | వివిధాంధులచుపతి
 పుత్రులనెల్ల దాపాలియిజేయు
 లలిహోమ లక్షితాంధులు నిజనాధుని
 కౌతుకశ్రీనేల | గలియజేయు
 మాన్దాలముష్కంబు | మర్కటాంధులు తన
 జనశాసనకు పలాకనమువెచ్చు
 జాతముష్కతురంగంబు | జాతవేమ
 కాహుతిగజేయు తనునేలు | సతనియిల్లు

కూర్మితోనండ యుగ్మంబు ॥ గలుగకున్న

హరులగట్టంగజనదు మోహనమురారీ.

~~హ~~ అరయగనేకపింగళి హయంబునిజాధిపు ప్రాణస్థిహిమ
ద్వరగతియుద్ధభూమి నతిమర్దమశత్రునృపాల సాయం
త్కరవరషంబుచేదమపు ॥ గావుననత్తురగంబు నెందును
బురముననుండ నీజనదు ॥ పోడిమతోమన గోరువారికిన్.

చ. పరగగకేశవాలమున ॥ బాసిజనించిన దుష్టవాజిని

పరముగవేలువానినన ॥ పత్యునిజేయుకణంగి చూడగా

శిరమున ప్రోద్దళోశమున ॥ టెన్నగుశాశ్వత రోమబాతుర్గుల్

కరముశితంబులైన తురగంబులు రాజులగుల్పునాజుల.

తురంగవృత్తము. కృష్ణవాలహయము చాలకీడు యుద్ధభూమిలో
దిగ్విదరనరులద్రుంచి తెగు నధీశుతోడ దా
కృష్ణవర్తముడరి యుగ్రికిల లెసగనేర్చి యా
ముష్కతానిరూఢిదక్కి యుక్కడంబు చాడ్చునన్.

గీ. హయముకృష్ణజిహ్వా ॥ యాజిరంగంబున

కరుగజేయువిభుని ॥ యధికయశము

ననుమదెలిసి తజ్ఞులగువారు నిల్పర

వ్యాజినెందు కంప ॥ వసుమతీశ.

15

నల్లనగు నాలుకగల తురంగము సమరమందు యజమానుని
యొక్క పూర్వయశము నశింపజేయునని హయలక్షణవేత్తలు దానిని
గొన నొల్లరు.

గీ. అరయ యేకవర్ణ ॥ మై మేచు మెరయంగ

వాలశిరమువొందు ॥ ఎన్నెలైన

ఘోటకంబు కడగి ॥ ఘోరాజిహ్వాపల

కర్తప్రేతపురికి ॥ కాను కిచ్చు.

తురంగవృత్తం. పాప్తనిర్మలైక | వర్ణమై వెలుగుచున్న
యానెత్తి యుగ్రనాల మొక్క | చాయయై తనర్చిన
దిప్తపుచ్చమది యధీశుని కాతుకాదివిన్
సప్తజిహ్వాగాన నిలుప | జనదు కంపభూవరా. 17

ను సకయ్యులత లేక శశి | మండలిమీద విసీలరోచుల
విశ్లేషనై వివిలమణి | నిచ్చినచాడ్పున వెల్లడుతుతో
మనలిన మేనునం వెసను | మస్తకముందన రాదుచుండ గా
త్రిసరియనంగదా బరగ | ధీశ్వర సర్వధనాపహరియై. 18

క. పుగ్గాత్ముడనగ దగునిల
నుగ్రీవుని గళముబోలు గళము | గలదది యలసీ
లగ్రీవనుహయము
త్యుగ్రంబైపతి ధణంబు | యశమున రాచుగా. 19

గీ. మూడు కాళ్లును కడగిన | ముసలియగును
వెలయ నొక కాలుకడగిన | విషమపాది
అదియు నదియును చాలదో | పావహములు
అవిశతలమున తిలకంబు | కలుగకున్న. 20

ముసలినిగూర్చి వెనుకటి యాశ్వాసములలో జెప్పినది చాలక
కురల చెప్పుచున్నాడు. అవిశభాగమున తిలకమున్నదానిని మద్యమ
సత్తువువాజిగా నెన్నవచ్చును.

గీ. పెక్కునన్నెల పులిభంగి | బేర్చియున్న
అశ్వనామంబు పరికింప | నవఘటంబు
కణగి యావాజినేలక | పుడమియెల్ల
వెడల నడపింపవలయు భూ | విభునికధిప. 21

పెద్దపులివలె మూడునాలుగు వర్ణములుగలిగిన తురంగమును
నవఘటంబు అందురు. అట్టితురగంబును నిమగ్నమైనను నిలువక వెడల
బాటవలయును.

అశ్వలయసారము.

క. కరమాపశ్వరవన్తః

త్కరములతో నొకటి యయిన ॥ గ

ఖర సారమస్తు రంగము

అరయం గాపుత్రమిత్ర ॥ హనిం జే

గీ. గాక్షభంబు రీతి ॥ ఘనవగ్గ గాళాళి

యేహాయంబు పెట్ట ॥ నెసగునట్టి

హయము గారవవృష్టి ॥ యదియు

చిత్రపదులు పతుల ॥ శిరులనణచు.

గీ. శిరముపుచ్చ మూలంబు ॥ వరుసజ

దగ్ధచర్మోప మానగం ॥ ధంబులైన

వాజితలపోయ కెక్కెను ॥ వానియి

యనల శిఖలకు నాహార ॥ మగుచునుండు.

శిరముతోకయును కాలినచర్మముల వాసనగలిగిన వాగు
మును నిలుపజనదు. ఎవనిముట నాగుర్రముండునో వాన యిల్లు
యగ్నివహోత్రున కాహుతియగును.

చ. కవలనుచుం హయంబులు తగం జనియించిన వాని యిల్లు దా
న... .. వా

చవిగొన గాన తక్కిన వి ॥ చారము సేయక దేవతా

దివిజాల కిచ్చు టొప్పునని ॥ ధీరులు చెప్పిరి శాస్త్రసమ్మతిక. ॥

గుర్రమునకొకసారి రెండుపిల్లలుపుట్టిన తక్షణమ యాగుర్ర
మును పిల్లలతోగూడ దేవతలకుగాని బ్రాహ్మణులకుగాని యివ్వు
దగుచు. కాని నిలుపరాదు.